

KUR'AN'DA GEÇEN "EL-HAYTU'D-DÜNYA" KAVRAMI ÜZERİNE BAZI M ÜLAHAZALAR (I)

Doç. Dr. Hidayet AYDAR*

ÖZET

Bu çalışmamızda Kur'an'da sıkça geçen *el-hayatü'd-dünya* kavramı üzerinde durduk. Bunu hem kavram, hem de mana boyutu ile ele alıp incelemeye çalıştık. Bu kavramın geçtiği ayetleri bazı tâli başlıklar altında işleyerek, hangi manada ve kimlerle ilgili olduklarını tespit etmeye çalıştık. Tek tek ayetlerden hareketle Kur'an'ın bu konuda beyan ettiği görüşü ortaya koymaya gayret ettik. Sonuçta gördük ki, Kur'an, *el-hayatü'd-dünya* kavramının geçtiği ayetlerde, genel anlamda dünyada yaşanan hayatı değil, hitap ettiği zümrelerin içinde yaşadıkları hayatı eleştirip zem etmektedir. Ne yazık ki, tefsir, hadis ve ahlak ile ilgili eserlerimizin çoğunda bu espri göz önünde bulundurulmadan yorumlar yapılmış ve çoğunlukla *el-hayatü'd-dünya* kavramının geçtiği ayetlerden hareketle dünyada yaşanan hayatın kötü ve çirkin olduğu, ondan sakınılması gerektiği söylenmiştir. Biz bu çalışmamızda ayetlerin ışığı altında konuyu derinlemesine işleyerek, bu yanlış dikkat çekmeğe, Kur'an'ın ortaya koyduğu ve fitrata uygun olan dünyevi hayat anlayışını serd etmeye gayret ettik.

SUMMARY

SOME THOUGHTS ON THE QUR'ANIC CONCEPT OF "AL-HAYAT AL-DUNYA"

In this article I focused on the term of al-hayatu'd-dunya that occurs in Quran rarely. I tried to confirm both its terminology and meaning. I also tried to find out the quranic verses that this term occurs in. Are they related to which subjects and what are their meanings?. So I tried to explore the meaning of this term in Quran. As a result, Allah doesn't find fault of the life in Earth. He finds fault of lives of some groups who He addresses. Unfortunately, the works that are related to Commentary, Hadith and Ahlak made wrong interpretations about this meaning of the term. Because of this they. They told that man had to avoid of life in the Earth. I tried to attract attention on these wrong interpretations. I also tried to bring up the Quranic wordly life understanding.

* * *

GİRİŞ

Öteden beri bilhassa tasavvufî alakaş olanlar başta olmak üzere genelde Müslümanların dünyaya ve dünya nimetlerine karşı menfi bir yaklaşım sergile-

* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi ve Tefsir Anabilim Dalı Başkanı

dikleri bilinmektedir.¹ Bugün de bu menfi yaklaşım, bilhassa mütedeyyin-nu-hafazakar kesimlerde değişik boyutlarda görülmektedir.² Uzun bir tarihi geçmişi olan bu yaklaşım, başta Kur'an olmak üzere dini referanslara dayandırılmaktadır. Biz bu makalemizde Kur'an'da geçen "*el-hayatu'd-dünya*" kavramı çerçevesinde bu anlayışı inceleyecek, bu yaşam tarzının Kur'an kaynaklı olup olmadığını irdeleyeceğiz. Bunun için önce Kur'an'da sıkça geçen ve yaygın anlamıyla dünya hayatı şeklinde Türkçeye çevrilen "*el-hayatu'd-dünya*" kavramı üzerinde durmaya; bu ibareyi tahlil etmeye çalışacağız. Sonra da sözünü ettiğimiz anlayışı ana hatlarıyla anlatacak, üzerinde durduğumuz kavramla irtibatını ortaya koyacağız. Ayrıca çalışmamızın esasını teşkil eden "*el-hayatu'd-dünya*" kavramının Kur'an'da hangi bağlamda kullanıldığını ve ağırlıklı olarak bununla neyin/nelerin murat edildiğini beyan etmeye çalışacağız.

Bu konuda yapılmış bazı çalışmalar bulunmaktadır.³ Bilhassa yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden sonra yazılan ve İslami hayatı işleyen eserlerde bu konudaki klasik düşünceleri tenkit eder mahiyette bazı kısa bilgilere tesadüf etmek mümkündür. Bu bağlamda özellikle Muhammed İzzet Derveze ve onun ed-Dustûru'l-Kur'ânî ve's-Sünnetu'n-Nebeviyyetu fi Şuûni'l-Hayâti'd-Dünyâ, adlı eserini zikretmeliyiz. Ancak Kur'an eksenli akademik düzeyde hazırlanmış bir çalışmaya rastlamadık.⁴ Bu yüzden böyle bir çalışma içine girdik.

a - Kavram Boyutu İtibariyle el-Hayâtu'd-Dünya

Kur'an-ı Kerim'de geçen bazı kelime ve kavramların geçtiği yere ve duruma göre farklı manalar arz ettiği bilinmektedir. Kullanıldığı konuma göre farklı manalar taşıyan ve birden fazla anlamı olan bu tür kelime ve kavramlara zû

1 Bk. Muhammed İzzet Derveze, ed-Dustûru'l-Kur'ânî ve's-Sünnetu'n-Nebeviyyetu fi Şuûni'l-Hayâti'd-Dünyâ, Matbaatu İsâ el-Bâni el-Halebî, 1386/1966, 1/21-23; Yûsuf el-Kardâvî, Fakirlik Problemi Karşısında İslam, (Çev. A. Öztürk), Ankara 1975, 11-12.

2 Nitekim Türkiye'de dini hayat konusunda İzmir merkezli olarak yapılan bir araştırmada zengin olmak istemeyenlerin %9,4'ü, Peygamberimiz ve ashabının zenginliğe önem vermeyip onu yermelerini buna gerekçe göstermişlerdir. (Bk. M. Emin Köktaş, Türkiye'de Dini Hayat İzmir Örneği, İstanbul 1993, 200.

3 Bu konuda doktora tezi hazırlayan Bünyamin Açıklalın'dan aldığım bilgiye göre, Türkiye'deki İlahiyat fakültelerinde dünya hayatı konusunda benzer isimlerle yapılmış çok sayıda lisans ve yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Doktora seviyesinde de iki tez hazırlanmıştır. Bunlardan biri M.Ü. Sos. Bil. Enstitüsünde Hadis Bilim Dalında yapılmış olup "Zühd Açısından Hadislerde Dünya" adını taşımaktadır. Diğeri ise "Tevrat, İncil ve Kur'an'ın Dünya'ya Bakış Açısı" başlığı ile Erciyes Ü. Sos. Bil. Enstitüsünde Dinler Tarihi Bilim Dalında yapılmıştır. Bunların yanısıra Ahmet Coşkun Beyin de Erciyes Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisinde 1987 yılında yayınlanmış "*Kur'ân-ı Kerim'in Dünya ve Ahirete Bakışı*" adında bir makalesi vardır.

4 Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden Bünyamin Açıklalın bu konuda bir doktora çalışması yapmaktadır.

vücûh kelimeler dendiği malumdur.⁵ Zû vücûh dediğimiz bu kelimelerin ⁶ çoğunluğu birbirine yakın, başka bir ifadeyle aynı yelpaze içerisinde değerlendirilebilecek türden manalar taşımaktadır. Kur'an ilimleri açısından son derece önemli olan bu hususun çok iyi bir şekilde kavranılması ve Kur'an çeviri ve tefsirlerinde nazar-ı itibara alınması gerekir. Aksi takdirde bir takım kargaşaların ve anlam sapmalarının olabilmesi mümkündür.⁷

Üzerinde durmakta olduğumuz "*el-hayâtu'd-dünyâ*" kavramı için de böyle bir durumun söz konusu olduğu söylenebilir. Kullanıldığı duruma, ortama, muhataba göre farklı anlamlar taşıyan bu tabirin, her geçtiği yerde bu farklılıklar nazara alınmadan aynı anlamda değerlendirilmesi, mana yönünden bir "inhiraf"ı gündeme getirir. O yüzden bize göre, tabirin iyi incelenerek mana verilmesi gerekir.

Terkip halindeki kavramın Kur'an'da nasıl kullanıldığını işlemeden önce, kelimeleri üzerinde kısaca durmak istiyoruz. Terkip "*el-hayat*" ve "*ed-dünya*" şeklinde geçen iki kelimenin birleşimi ile oluşmuştur. Şimdi bunları teker teker görelim.

1 - el-Hayat Kelimesi

Terkibin ilk kelimesi olan "*el-hayât*",⁸ (ha-y-y) kökünden türemiş bir mastardır. Bu fiil, Arap dilinde yaşamak, canlı ve diri olmak, hayat sahibi olmak gibi anlamlarda kullanılmaktadır.⁹ Bunların dışında da manaları olan ¹⁰ kelimenin, türediği kökün Kur'an'da pek çok kullanımı vardır.¹¹ Ha-y-y kökünü esas aldığımızda bu kökün ve ondan müştak kelimelerin Kur'an'da 190 küsur defa geçtiklerini görürüz. Bunların bir kısmı sülasi fiil olup canlı olmak,¹² yaşamak,¹³ selamlamak,¹⁴ yaşam ve sağlık dilemek ¹⁵ anlamındadır. Diğer bir kısmı ise ru-

5 Bk. Celâlüddin Abdurrahman es-Suyûtî, *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrût tarihsiz, I/141 (39. nevi).

6 Bunlar için bk. Mukâtil b. Süleyman, *el-Vucûh ve'n-Nazâir*, (Haz. Ali Özek), İstanbul 1993, 13-182 (Arapça kısım); Ebû Abdillâh Mubammed ez-Zcrkeşî, *el-Burhân fi 'Ulûmi'l-Kur'an*, (Tahk. M.E. İbrahim), Beyrût, 1391, 102-111; Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü ve Tarihi*, İstanbul 1998, 178-179.

7 Bk. es-Suyûtî, *el-İtkân*, I/141-142; Mevlüt Güngör, *Kur'an Araştırmaları 2*, İstanbul 1996, 131-132.

8 Hayatın menşei ve kaynağı hakkındaki yorumlar için bk. İlhan Kutlu, "*Hayat*", *DİA*, İstanbul 1998, XVII/8-12. Hayatın tasavvufî boyutu için bk. Süleyman Uludağ, "*Hayat*", *DİA*, İstanbul 1998, XVII/12.

9 Geniş bilgi için bk. Muhammed b. Mükrim İbn Manzûr *el-Efrikî el-Misrî, Lisânu'l-'Arab*, Beyrût tarihsiz, (ha-y-y maddesi), XIV/211-212; Mütercim Asım Efendi, *Kâmûs Tercemesi*, İstanbul 1304, IV/934.

10 Bunlar için bk. İbn Manzûr, (ha-y-y maddesi), XIV/211-223; Asım Efendi, IV/934-937.

11 Bunların kullanımı ve anlamları için bk. Mukâtil, 108-109.

12 Bk. Âl-ı İmrân, 3/27; el-Enfâl, 8/42, 95; Yûnus, 10/31; en-Nahl, 16/21; Meryem, 19/31; el-Enbiyâ, 21/30; er-Rûm, 30/19; Fâtır, 35/22; Yâsîn, 36/70; el-Murselât, 77/26.

13 Bk. el-A'râf, 7/25; el-Enfâl, 8/42; Tâhâ, 20/74; el-Mu'minûn, 23/37; el-Câsiye, 45/24; el-A'lâ, 87/13.

14 Bk. en-Nisâ, 4/86; el-Mücâdele, 58/8.

15 Bk. Yûnus, 10/10; İbrâhîm, 14/23; en-Nûr, 24/61; el-Furkân, 25/75; el-Ahzâb, 33/44. Bu yöndeki manaları için bk. İbn Manzûr, (ha-y-y maddesi), XIV/216-217.

bai fiil olup, yaşatmak,¹⁶ can vermek,¹⁷ diriltmek¹⁸ manalarına gelmektedir. Buralarda insan mevzu bahis edildiği gibi ölmüş olan toprak vs. de söz konusu edilmiştir. Ayrıca Allah'ın bir isim sıfatı olarak "Hayy"¹⁹, canlı, diri manalarında Kur'an'da sık sık geçer.²⁰ Yine Allah'ın bir isim sıfatı olan "Muhyî"²¹ de "can veren, yaşatan, diriltten" anlamında Kur'an'da geçmektedir.²² Allah yolunda şehit olanların, öldükten sonra da diri olup yaşamakta oldukları²³ yine bu kökten gelen ve "hayy" in çoğulu olan "ahyâ"²⁴ kelimesi ile belirtilmiştir.²⁴

Kelime, "hayat" şeklinde Kur'an'da 76 defa geçmektedir. Bunların 64'ünde terkinin ilk kelimesi olarak, dünya kelimesi ile birlikte yaygın anlamıyla "dünya hayatı" manasında "el-hayatu'd-dünya" şeklinde geçmektedir.²⁵ Üç defa "el-hayat" şeklinde²⁶ müstakil bir kelime halinde ve marife olarak, dört defa da "hayat" şeklinde²⁷ yine müstakil olarak nekre halinde geçmektedir. Ayrıca bir yerde "kum" zamirine bitişik olarak, "sizin hayatınız" anlamında "hayâtikum"²⁸; üç yerde "nâ" zamirine bitişik olarak, "bizim hayatımız" manasında "hayâtuna"²⁹ ve bir yerde de "y (î)" zamirine bitişik olarak, "hayatım" anlamında "hayâtî"³⁰ şeklinde geçmektedir. Bütün buralarda dünyada yaşanan, canlı geçirilen belli bir süre kast edilmektedir. Ancak el-Bakara 179'da³¹ ve el-Mülk 2'de³² burada sözünü ettiğimizden daha kapsamlı bir mananın murat edildiğini söyleyebiliriz.

16 Bk. el-Mâide, 5/32; el-Enfâl, 8/24; en-Nahl, 16/97; el-Câsiye, 45/26. Ayrıca bk. el-Bakara, 2/49; el-A'râf, 7/127, 141; İbrâhîm, 14/6; el-Kasas, 28/4; Gâfir, 40/25.

17 Bk. ei-Hacc, 22/66.

18 Bk. el-Bakara, 2/28, 164, 243; en-Nahl, 16/65; el-Hacc, 22/66; ei-Ankebût, 29/63; Fussilet, 41/39; el-Câsiye, 45/5; en-Necm, 53/44. Diğer ayetler için bk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî, el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm, İstanbul 1982, (ha-y-y maddesi), 223-224.

19 Bk. Bekir Topaloğlu, "Hay", DİA, İstanbul 1997, XVI/549-550.

20 Bk. el-Bakara, 2/255; Âl-i İmrân, 3/2; Tâhâ, 20/111; el-Furkân, 25/58; Gâfir, 40/65.

21 Bk. Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed, Tefsîru Esmâillâhil-Husnâ, (Tahk. A.Y. ed-Dakkâk), Dimaşk, 1974, 56.

22 Bk. er-Rûm, 30/50; Fussilet, 41/39.

23 Bk. el-Bakara, 2/154; Âl-i İmrân, 3/169.

24 Geniş bilgi için bk. İbn Manzûr, (ha-y-y maddesi), XIV/212.

25 Bk. 'Abdulbâkî, (ha-y-y maddesi), 224-225.

26 Bk. el-İsrâ, 17/75 (burada "di'fa'l-hayât" şeklinde geçmektedir.); Tâhâ, 20/97; el-Mülk, 67/2.

27 Bk. el-Bakara, 2/96, 179; en-Nahl, 16/97; el-Furkân, 25/3.

28 Bk. el-Ahkâf, 46/20.

29 Bk. el-En'âm, 6/29; el-Mu'minûn, 23/37; el-Câsiye, 45/24.

30 Bk. el-Fecr, 89/24.

31 "Ey akıl sahipleri, sizin için kısasla "hayat" vardır." Buradaki "hayat"ın hukuki boyutları için bk. el-Fahr er-Râzî, et-Tefsîru'l-Kebîr, Beyrût, tarihsiz, V/56-57; Muhammed 'Alî es-Sâbûnî, Revâi'ü'l-Beyân Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm, Dimaşk-Beyrût, 1400/1980, 1/168-186. İbn Manzûr, Ebû Ubeyde'nin, buradaki "el-hayat"ı menfaat olarak tefsîr ettiğini belirtmektedir. (Bk. İbn Manzûr, (ha-y-y maddesi), XIV/212.

32 "O, hanginizin daha güzel iş yapacağını denemek için ölümü ve "hayat"ı yarattı."

Mukatil b. Süleyman (v. 150/767) da, el-**Vücûh ve'n-Nazâir** adlı kitabında hayat kelimesinin altı ayrı vechine işaret etmektedir. Mukatil buralarda hayatın,

- 1 - Yaratılıştan sonraki hayat,
- 2 - "Mümin" anlamında hayat,
- 3 - Hayatta kalmak (beqâ) manasında hayat,
- 4 - Tabiatın yaratılması manasında hayat,
- 5 - Hz. İsa'nın ölümleri ibret için diriltmesi manasında hayat ve
- 6 - Kıyametten sonraki ebedi hayat anlamında olduğunu zikretmektedir.³³

Dünyada yaşanan belli süre manasında olmak üzere "*mahyâ*" kelimesinin de kullanıldığını görmekteyiz.³⁴ Yine bu kökten gelen **Yahya** kelimesinin, aynı ismi taşıyan peygambere isim olarak Kur'an'da geçtiğini belirtelim.³⁵

İnsan dışımda yaşayan bazı canlı varlıklar için de Kur'an'da bu kökten gelen "hayya" kelimesinin kullanıldığını görüyoruz.³⁶ Nitekim **Musa** Peygambere elindeki bastonun, yere atıldığında hareket eden canlı bir yılanı dönüştüğünü ifade etmek üzere "hayya" kelimesi kullanılmıştır.³⁷

Kelime bütün bu yerlerde ölüm, yokluk, yok olmak manalarına gelen "*mevt*" kelimesinin³⁸ karşıtı olarak geçmektedir.³⁹

Başta ez-Zeccâc (v. 311/923) olmak üzere bazı alimlerimiz, Kur'an'da geçen mâte fiilinden türeyen bir kısım kelimeler⁴⁰ ile üzerinde durduğumuz ha-y-y fiilinden türeyen bazı kelimelere mecazî bir mana yüklemişlerdir. Buna göre mâte fiilinden gelen mevt/mevtâ ve emvât kelimeleri kâfirleri, ha-y-y fiilinden gelen hayy ve ahyâ kelimeleri ise müminleri ifade etmektedir.⁴¹

2 - ed-Dünyâ Kelimesi

Terkibin ikinci kelimesini oluşturan "*ed-dünyâ*"ya gelince, bu da Kur'an'da sıkça kullanılan kelimelerdendir. Yakın olmak, yaklaşmak manasına

³³ Bk. Mukâtil, 107-109.

³⁴ Bk. el-En'âm, 6/162; el-Câsiye, 45/21.

³⁵ Bk. Âl-ı İmrân, 3/39; el-En'âm, 6/85; Meryem, 19/7, 12; el-Enbiyâ, 21/90.

³⁶ İbn Manzûr, ölümlü olan her şeye hayy denilebileceğine dair bilgi vermektedir. (Bk. İbn Manzûr, (ha-y-y maddesi), XIV/212.

³⁷ Bk. Tâhâ, 20/20.

³⁸ Mevt kelimesi, Kur'an'da "mâte" ve "emâte" fiillerinin değişik şekilleri ile mevt, meyyit, ve bunların çoğul kullanımları şeklinde Kur'an'da takriben 166 defa geçmektedir. (Bk. 'Abdulbâkî, 678-680).

³⁹ Muhammed b. Ebubekr 'Abdulkâdir cr-Râzî, Muhtârâ's-Sihâb, (Tahk. M. Hatır), Beyrût 1415/1995, 1/69-70.

⁴⁰ Bunların Kur'an'daki kullanımları ve anlamları için bk. Mukâtil, 106-107.

⁴¹ Bk. Mukâtil, 107-108; İbn Manzûr, (ha-y-y maddesi), XIV/212.

gelen "d-n-v" veya kötü olmak, alçak olmak, basit olmak manasındaki "denie, denaet" kökünden türemiştir⁴² ve "ednâ" kelimesinin müennesidir. Bu aleme "dünya" denmesi de ahirete nisbetle yakın olmasındandır.⁴³ Bütün yerlerde "dünya" şeklinde müennes olarak istimal edilmişken, bir yerde "arda hâza'l-ednâ"⁴⁴ denilerek bu kelimenin müzekkeri olan "ednâ" şeklinde kullanılmıştır. Kök itibariyle baktığımızda, d-n-v kökünden türeyen 134 kelimenin Kur'an'da mevcut olduğunu görebiliriz.⁴⁵ Bunlardan biri yaklaşmak manasında "denâ" şeklinde⁴⁶ geçmiştir. "Dân"⁴⁷ ve "dâniye"⁴⁸ şeklindeki kullanımlarda da yakın olmak, sarmak manaları kastedilmiştir. 12 yerde geçen "ednâ" ile ise, bazen "değer bakımından aşağı olmak, değeri az olmak, sayı bakımından az olmak" anlamı murat edilmiş,⁴⁹ bazen de "daha elverişli olmak, uygun olmak" manası kastedilmiştir.⁵⁰ Aynı kelime ile "aksâ"nın karşılığı olarak "en yakın"⁵¹ manasının murat edildiği de olmuştur.⁵² Kelimenin ilginç bir kullanım tarzı da "yudnîne" şeklindeki emr-ı gaibe sigasıdır. Bu fiil ile burada kadınların örtünmeleri söz konusu edilmiştir: "Ey Peygamber, eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle (dışarı çıktıkları zaman) örtülerini (cilbâb) üzerlerine salsınlar (yudnîne)..."⁵³ Burada üzerine sarmak, salmak anlamı vardır ki, bu anlam, kehmenin manaları arasında mevcuttur.⁵⁴

"Dünya" kelimesi, "ed-dünyâ" şeklinde 115 defa geçmektedir. Bunların 36'sında "ahiret"⁵⁵ mukabili olarak müstakil bir kelime halinde geçmektedir ve ölümden önce hayat sürdüğümüz yerin, gezegenin kastedildiği söylenebilir. Esasen yeryüzü ile burada yaşanan hayat arasındaki yakın ilişkiden dolayı, zamanla dünya kelimesi sıfat olma özelliğini kaybederek uzaydaki pek çok geze-

42 Bk. er-Rağıb ei-İsfahânî, el-Müfredât li Elfâzi'l-Kur'ân, (d-n-v maddesi); İbn Manzûr, (d-n-v maddesi), XIV/271-274; Muhammed er-Râzî, (d-n-v maddesi), 1/89; M. Handî Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser neşriyat, İstanbul, 1971, 1/403; Carra de Vaux, "Dunyâ", *İslam Ansiklopedisi (İA)*, MEB, İstanbul 1977, II/646; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri (Tefsir)*, Yeni Ufuklar neşr. İstanbul ts. I/194; Süleyman Uludağ, "Dünya", *DİA*, İstanbul 1994, X/22; Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'ın Temel Kavramları*, 19. baskı, İstanbul 1999, 95.

43 Asım Efendi, IV/959.

44 Bk. el-A'râf, 7/169.

45 Bk. 'Abdülbâkî, (d-n-v maddesi), 261-263.

46 Bk. en-Necm, 53/7.

47 B. er-Rahmân, 55/54.

48 Bk. el-En'âm, 6/99; el-Hâkka, 69/23; el-İnsân, 76/14.

49 Bk. el-Bakara, 2/61; el-A'râf, 7/169; el-Mücâdile, 58/7; ei-Müzzemmil, 73/20.

50 Bk. el-Bakara, 2/282; en-Nisâ, 4/3; el-Mâide, 5/108; el-Ahzâb, 33/51, 59.

51 Bk. er-Rûm, 30/3; es-Secde, 32/21; en-Necm, 53/9.

52 Bk. ei-İsfahânî, (d-n-v maddesi).

53 el-Ahzâb, 33/59.

54 Kelimenin diğer manaları için bk. İbn Manzûr, (d-n-v maddesi), XIV/271-276.

55 Ahiret kelimesi de Dünya kelimesi gibi Kur'an'da 115 defa geçmektedir. (Bk. 'Abdülbaki, (e-h-r maddesi), 21-23.

genden biri olan yerkürenin özel ismi haline gelmiştir.⁵⁶ Bu açıdan dünya denilince daha çok yer küresi akla gelmektedir.⁵⁷ *ed-Dünya*, terkimimizin ikinci kelimesi olarak da maarife halinde 64 yerde geçmektedir.⁵⁸ Müennes olan *el-hayat* kelimesinin sıfatı olması açısından⁵⁹ ona uygun olarak müennes halinde *ed-dünya* şeklinde kullanılan bu kelime ile yakın hayat kastedilmiştir. Bu yönüyle, yukarıda da belirttiğimiz gibi, ölümden somaki hayatı, başka bir deyişle uzak olan hayatı ifade eden ahiret hayatının⁶⁰ karşıtı olarak kullanılmıştır. Ayrıca üç kez "nâ" zamirine bitişik olarak "*hayâtuna' d-dünyâ*"⁶¹ ve bir kez de "kum" zamirine bitişik olarak "*hayatikumu' d-dünyâ*"⁶² şeklinde hayat kelimesine rapt edilerek kullanılmıştır ve bunlarla da ahiret hayatının karşıtı olan dünya hayatı murat edilmiştir. Yine dünya kelimesi 4 kez "*sevâbe' d-dünyâ*"⁶³ şeklinde sevâb kelimesine, 3 kez "*semâe' d-dünyâ*"⁶⁴ şeklinde semâ kelimesine, birer kez de "*metâu' d-dünyâ*"⁶⁵, "*arda' d-dünyâ*"⁶⁶ ve "*harsa' d-dünyâ*"⁶⁷ şeklinde *metâ*, *ard* ve *hars* kelimelerine izafet yapılarak geçmektedir ve bütün bunlarla da geçtiği yere göre, yine ahiret hayatının karşıtı olan dünya hayatı, dünya mah, geçici menfaat, yakın gök gibi manalar kastedilmiştir. Kelime "*O gün siz vadinin yakınında idiniz...*"⁶⁸ ayetinde olduğu gibi bir kez de bu verdiklerimizin dışında; yakın yer anlamında ve uzak yer manasına gelen "*qusvâ*" kelimesinin zıttı olarak kullanılmıştır.

Bu arada dünya kelimesinin müradifi olarak "*el-ülâ*"⁶⁹, "*el-âcile*"⁷⁰ ve "*ed-dâr*"⁷¹ kelimelerinin de kullanıldığına işaret edelim. Bir yerde de dünyaya bedel olarak "*hazihi*" zamiri kullanılmıştır.⁷²

56 Uludağ, "*Dünya*", X/22.

57 Bk. İbn Manzûr, (d-n-v maddesi), XIV/272; Muhammed er-Râzî, (d-n-v maddesi), I/89; Uludağ, "*Dünya*", X/22.

58 Bk. 'Abdûlbâkî, (d-n-v maddesi), 262-263.

59 Bk. Muhyiddîn ed-Dervîş, İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Beyâmih, Dimâşk 1417/1996, I/140.

60 Bunun için bk. Bekir Topaloğlu, "*Ahiret*", DİA, İstanbul, 1998, I/543-548; Y.N. Öztürk, Kur'an'ın Temel Kavramları, 31-32; Emrullah Yüksel, "*Mutlak Adaletin Tecelli Edeceği İnanç (Ahiret)*", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 3, İstanbul 2001, 17-29; Muhsin Demirci, Kur'an'ın Temel Konuları, İstanbul 2000, 319-355.

61 Bk. el-En'âm, 6/29; el-Mu'minûn, 23/37; el-Câsiye, 45/24.

62 Bk. el-Ahkâf, 46/20.

63 Bk. Âl-i İmrân, 3/145, 148; en-Nisâ, 4/134.

64 Bk. es-Sâlfât, 37/6; Fussilet, 41/12; el-Mülk, 67/5.

65 Bk. en-Nisâ, 4/77.

66 Bk. el-Enfâl, 8/67.

67 Bk. eş-Şûrâ, 42/20.

68 Bk. el-Enfâl, 8/42.

69 Bk. el-Kasas, 28/70; en-Necm, 53/25; en-Nâziât, 79/25; el-Leyl, 92/13; ed-Duhâ, 93/4.

70 Bk. el-İsrâ, 17/18; el-Kıyâme, 75/20; el-İnsân, 76/27.

71 Bk. el-En'âm, 6/135; el-Kasas, 28/37.

72 Bk. el-İsrâ, 17/72.

3 - el-Hayâtu'd-Dünyâ Kavramı

Bu terkip Kur'an'da her zaman "*el-hayâtu' d-dunyâ*" şeklinde sıfat tamlaması olarak geçmektedir; "*hayâtu' d-dunyâ*" biçiminde izafet terkibi halinde geçtiği herhangi bir yer yoktur. Buna rağmen mütercimlerimiz ekseriyetle terkibi isim tamlaması gibi düşünmüş ve "*dünya hayatı*" şeklinde tercüme etmişlerdir. Nitekim bir heyet-ı ilmiye tarafından hazırlanıp İzmirli İsmail Hakkı'nın tetkik ve tashihinden geçerek Cumhuriyetin ilk yıllarında Osmanlıca olarak tab' edilen Türkçe Kur'an-ı Kerim Tercemesi'nde⁷³ de, en son yayınlanan tercümelere de terkip çoğunlukla bu şekilde Türkçeye aktarılmıştır.⁷⁴ Sözüünü ettiğimiz Osmanlıca tercümede terkip bazen "*hayat-ı dünya*" şeklinde çevrilmiştir.⁷⁵ Bazen "*dünya hayatı*" şeklinde,⁷⁶ zaman zaman da ayetlerde geçen "*hayat*" kelimesi görmezlikten gelinerek "*dünyada*" şeklinde tercüme edilmiştir.⁷⁷ Muhammed Hamdi Yazır (v. 1942) ise kelimeyi çoğunlukla orijinaline sadık kalıp sıfat tamlaması olarak değerlendirmiş ve başka hiçbir mütercimimizin yapmadığı bir şekilde "*dünya hayat*" biçiminde tercüme etmiştir. Yazır dünya kelimesinin en yakın, yahut pek alçak anlamına geldiğine değinerek, bu terkinin isim tamlaması olmadığına bilhassa işaret etmekte ve *hayat-ı dünyanın*, dünyanın hayatı olmadığını, dünya denilen hayat, yani süfli, alçak hayat, yahut bugün filhal içinde bulunmak itibarıyla en yakın hayat manasında olduğunu belirtmektedir.⁷⁸ Dolayısıyla ona göre bu terkip, bir sıfat tamlaması olarak değerlendirilmeli ve buna göre çevrilmelidir.⁷⁹ Yazır, tefsir kısmında ise daha ziyade *hayat-ı dünya* demeyi

73 Hakkında bilgi için bk. Hidayet Aydar, "*Türklerde Kur'an Çahşmaları*", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 1, İstanbul 1999, 186.

74 Bunlardan bazıları için bk. Ali Rıza Sağman, Lafzen ve Mealen Kur'an-ı Hakim'in Tercemesi, İstanbul 1980, 95, 106; Hasan Karakaya ve diğerleri, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, (Çağ Meali), İstanbul 1981, 35, 52; Abdulvehhap Öztürk, Kur'an-ı Kerim ve Meali, Ankara tarihsiz, 12, 31, 303; M. Beşir Eryarsoy – Ahmet Ağrakça, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, İstanbul 1999, 14, 33, 34, 52; Suat Yıldırım, Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali, İstanbul 1998, 12, 31, 32, 50; Ahmed Davudoğlu, Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali, (Türkçe Anlamı), İstanbul ts., 14, 33, 34, 52; Ömer Nasuhi Bilmen, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali Alisi, Ankara 1997, 14, 33, 34, 52; Haftız Osman, Türkçe Açıklamalı Kur'an-ı Kerim, (Haz. A. Varlı), İstanbul ts., 14, 33, 34, 52; Ali Fikri Yavuz, Kur'an-ı Kerim ve Meali Alisi, İstanbul ta., 14, 33, 34, 52; Mehmet Nuri Yılmaz, Kur'an-ı Kerim ve Meali, Ankara 2000, 12, 31, 32, 50, 73...

75 Bk. Heyet, Türkçe Kur'an-ı Kerim Tercemesi, İstanbul 1344/1926, 25, 109.

76 Bk. Heyet, Türkçe Kur'an-ı Kerim Tercemesi, 56, 57, 89, 123.

77 Bk. Heyet, Türkçe Kur'an-ı Kerim Tercemesi, 25.

78 Bk. Yazır, 1/403.

79 Ne var ki, Yazır'ın mealini sadeleştirerek yeniden tab edenlerin çoğunluğu Yazır'ın buradaki hassasiyetini göz ardı etmişler ve ifadeyi "*dünya hayatı*" diye çevirmişlerdir. Nitekim Sadi Çöğenli ve Nevzat H. Yanık'ın Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali (Huzur yay. İstanbul 1996) adıyla; Selahattin Kaya, Cahit Baltacı ve Kerim Aytekin'in de Hak Dini Kur'an Dili Meali (Eser neş. İstanbul ts.) adıyla sadeleştirdikleri meallerde tabir hep "*dünya hayatı*" şeklinde Türkçeye aktarılmıştır. Buna karşılık Düccane Cündioğlu'nun Kur'an-ı Kerim ve Meali adıyla hazırlayıp yayımladığı sadeleştirmede bu incelik korunmuş ve tabir "*dünya (alçak) hayat*" şeklinde çevrilmiştir.

tercih etmiştir. İlk kez 1952-1953 yıllarında piyasaya sürülen Hasan Basri Çantay'ın Kur'an-ı Hakim ve Meal-ı Kerim adlı mealinde⁸⁰ ise "dünya hayatı" şeklinde çevrilmiştir.⁸¹ Süleyman Ateş de mealinde çoğunlukla terkibi "dünya hayatı" şeklinde Türkçeye aktarmıştır.⁸² Ateş birkaç yerde de terkibi sıfat tamlaması olarak değerlendirmiş ve "yakın hayat" diye çevirmiştir.⁸³ Ali Özek başkanlığında bir heyet tarafından hazırlanan mealde de dünya hayatı diye tercüme edilmiştir.⁸⁴ Ancak Ahzab suresi 28. ayetinde dünya dirliği diye çevrilmiştir. Yaşar Nuri Öztürk ise, zaman zaman diğer mütercimler gibi tabiri dünya hayatı diye çevirmişken,⁸⁵ çoğunlukla da dünya yerine "iğreti" kelimesini kullanarak "iğretisefil hayat" şeklinde sıfat tamlaması olarak çevirmektedir.⁸⁶ Öztürk'ün "dünya hayatı" kavramını sadece "dünya" diye çevirdiği de olmuştur.⁸⁷

Mütercimlerimizin ekseriyetinin, sıfat tamlaması olan bu terkibi, isim tamlaması şeklinde değerlendirerek mana vermelerini, Türkçe'de öteden beri bu kullanımın yaygın olmasına bağlıyoruz. Ayrıca hayat kelimesine atfedilen dünya kelimesinin, aralarındaki yakın ilişkiden dolayı zamanla üzerinde yaşadığımız gezegenin ismi ile özdeşleşerek sıfat niteliğini kaybetmesi de bu şekilde değerlendirilmesinde etkili olmuştur. Biz, mütercimlerimizin bu espriyi ve inceliği fark ettikleri, ancak teamüle uyararak böyle yaptıkları kanaatindeyiz. Nitekim bunlardan bazılarının, zaman zaman parantez içinde, bazen de doğrudan, dünya kelimesinden sonraya alçak, sefil, iğreti, yakın gibi sıfatlar koyduklarını veya bu yönde açıklamalar yaptıklarını görüyoruz.⁸⁸ Bununla beraber mütercimlerimizin kahir ekseriyeti bu terkinin geçtiği yerlerin büyük bir kısmında sadece "dünya hayatı" demekle yetinmişlerdir. Bu tutumun doğru olup olmadığı ve bazı yanlış anlaşılmalara sebebiyet verip vermediği tartışılabilir. Biz çalışmamızın ilerleyen sayfalarında bu hususu işlemeye çalışacağız.

el-Hayatu'd-dünya terkibi bu haliyle Kur'an'da 64 defa tekrar edilmektedir.⁸⁹ Bunların 38'inde zaman zaman başında *fî*, *bi*, *min*, *hazihi* gibi harfler olduğu halde, bazen de herhangi bir edat olmaksızın meful olarak geçmiştir. Yedi ke-

80 Hakkında bilgi için bk. Aydar, "Türklerde Kur'an Çalışmaları", 202-204.

81 Bk. Hasan Basri Çantay, Kur'an-ı Hakim ve Meal-ı Kerim, İstanbul 1404/1984, II/503, 538, 541, 549, 571, 847, 855, 858, 873; II/895, 896, 974...

82 Bk. Süleyman Ateş, Kur'an-ı Kerim ve Yüce Mealî, Yeni Ufuklar neşr. İstanbul ts. 12, 50, 92, 143, 168...

83 Bk. Ateş, Meal, 210, 217, 404, 583.

84 Ali Özek, H. Karaman, A. Turgut, M. Çağrı, İ.K. Dönmez, S. Gümüş, Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Mealî (TDV Mealî), Ankara 1993, 12, 32, 33, 50, 64...

85 Bk. Y.N. Öztürk, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Mealî, Yeni Boyut, İstanbul 2000, 14, 33.

86 Bk. Y.N. Öztürk, Meal, 34.

87 Bk. Y.N. Öztürk, Meal, 14.

88 Mesela bk. Suat Yıldırım, Meal, 12.

89 Bk. 'Abdübâkî, (ha-y-y maddesi), 224-225.

re "metâ' u' l-hayâti' d-dünyâ"⁹⁰ şeklinde meta' kelimesi ile, iki kere "arda' l-hayâti' d-dünyâ"⁹¹ şeklinde ard kelimesi ile, iki kere "meseiu' l-hayâti' d-dünyâ"⁹² şeklinde mesel kelimesi ile, iki kere "ziynetu' l-hayâti' d-dünyâ"⁹³ şeklinde ziynet kelimesi ile ve bir kere "zehretu' l-hayâti' d-dünyâ"⁹⁴ şeklinde zehre kelimesi ile birlikte isim tamlaması halinde kullanılmıştır. Dört yerde "ve ma' l-hayâtu' d-dünyâ"⁹⁵ şeklinde isim tamlaması halindeki cümlelerin mübtedası olarak; bir yerde "ve ma hâzihî' l-hayatu' d-dünyâ"⁹⁶ şeklinde mübteda olan hazihiden bedel olarak⁹⁷ geçmiştir. Altı yerde de "ve ğarrathumu' l-hayâtu' -dünyâ"⁹⁸, "ve ğarrat-kumu' l-hayâtu' d-dünyâ"⁹⁹, "fe lâ tağurrannakumu' l-hayâtu' d-dünyâ"¹⁰⁰ şeklinde fail olarak geçmiştir. Bir kere de "zuyyine" şeklindeki meçhul mazi fiilin nabi faili olarak kullanılmıştır.¹⁰¹ Dünya kelimesi sürekli olarak hayat ile birlikte kullanılmakta ve yaygın şekliyle dünya hayatı manasında "el-hayatu' d-dünya" biçiminde bir terkip oluşturmaktadır. Dünyanın mukabili olarak geçen *ukba*,¹⁰² *akibet*,¹⁰³ *ahiret*,¹⁰⁴ *el-karar*¹⁰⁵ ve *dâr*¹⁰⁶ gibi kelimelerin hayat ile birlikte kullanılarak ahiret hayatı manasında "el-hayatu' l-ahire" şeklinde bir terkip oluşturacak biçimde kullanıldığına rastlamadık. Buna karşılık, ahiret kelimesinin¹⁰⁷ "dâr" kelimesi ile birlikte kullanılarak hem "ed-dâru' l-âhiretu" şeklinde, hem de "dâru' l-âhireti" şeklinde terkip oluşturarak kullanıldığına şahit oluyoruz.¹⁰⁸

Bütün bunları hesaba katarak bilhassa fizik alan manasında *el-hayatu' d-dünya* ile ağırlıklı olarak üzerinde yaşadığımız gezegende sürdürülen hayatın murat edildiği müfessirlerimizce dile getirilmiştir. Şüphesiz bu doğru bir tanımlamadır, ancak bize göre yeterli değildir. el-Hayatu'd-dünyayı, sadece üzerinde yaşadığımız bu gezegende sürdürdüğümüz hayatla sınırlandırırsak, bugün olma-

90 Bk. Âl-ı İmrân, 3/14; et-Tevbe, 9/38; Yûnus, 10/23; el-Kasas, 28/60, 61; eş-Şûrâ, 42/36; ez-Zuhruf, 43/35.

91 Bk. en-Nisâ, 4/94; en-Nûr, 24/33.

92 Bk. Yunûs, 10/24; el-Kehf, 18/45.

93 Bk. el-Kehf, 18/28, 46.

94 Bk. Tâhâ, 20/131.

95 Bk. Âl-ı İmrân, 3/185; el-En'âm, 6/32; er-Ra'd, 13/26; el-Hadîd, 57/20.

96 Bk. el-Ankebût, 29/64.

97 Bk. Dervîş, VII/458.

98 Bk. el-En'âm, 6/70, 130; el-A'râf, 7/51.

99 Bk. el-Câsiye, 45/35.

100 Bk. Lokmân, 31/33; Fâtır, 35/5.

101 Bk. el-Bakara, 2/212.

102 Bk. er-Ra'd, 13/22, 24, 35.

103 Bk., el-A'râf, 7/128; Hüd, 11/49; Tâhâ, 20/132; el-Kasas, 28/83.

104 Bk. 'Abdübâkî, (elif-hi-r maddesi), 21-23.

105 Bk. Gâfir, 40/39.

106 Bk. el-Bakara, 2/94; el-En'âm, 6/32, 127; el-A'râf, 7/169; Yûnus, 10/25; Yûsuf, 12/109; en-Nahl, 16/30; el-Kasas, 28/77, 83; el-Ankebût, 29/64; el-Ahzâb, 33/29.

107 Kur'an'daki kullanımı ve anlamları için bk. Mukâtil, 161-162.

sa bile ileride bu ayetleri izahta sıkıntı ile karşılaşabiliriz. Bilindiği gibi insanlık, bilim alanında, bu arada bilhassa Uzay bilimleri alanında oldukça büyük ve başarılı mesafeler kat etmektedir. Aya ayak basıldıktan sonra diğer gezegenlere ulaşma, uzayda savunma sistemleri kurma (*yıldız savaşları projesi*) vb. yönlerde de önemli başarılar elde edilmiş bulunmaktadır.¹⁰⁹ 2001 yılının Nisan ayında **Dennis Tiro** adında Amerikalı bir iş adamı, turistik amaçlı olarak Rus bilim adamları ile birlikte uzaya yolculuk yaptı.¹¹⁰ Bu, bilim adamları dışında bir kişinin uzaya yaptığı ilk seyahat oluyordu. Bu seyahati, başkalarının yapacağı seyahatlerin izleyeceğinden şüphe yoktur. Önümüzdeki yılların, tıpkı dünyanın herhangi bir kıtasına yapıldığı gibi, uzaya da turistik seyahatlerin düzenlendiği yıllar olacağını söylemek, kehanet sayılmamalıdır. Esasen bu yönde çalışmalar başlamış bulunmakta, hatta şimdiden rezervasyon bile yapılmaktadır.¹¹¹ Bunun bir adım ötesi olarak, uzayda veya herhangi bir gezegen üzerinde kolonilerin kurulması gerçekleşecektir. Bu yönde dahi ciddi planların ve hazırlıkların yapılmakta olduğu bilinmektedir. Bu çalışmaların başarıya ulaşması halinde, dünyanın dışındaki herhangi bir yerde yeni bir yaşam alanı kurulacak ve insanların orada hayat sürmesi söz konusu olacaktır. Kur'an'da bilhassa maddi bir alan söz konusu edildiği ayetlerde geçen *el-Hayatu'd-Dünya* ile, üzerinde yaşadığımız bu gezegenin kastedildiğinin kabul edilmesi ve mananın bununla sınırlandırılması halinde, fizik olarak Dünyanın dışındaki bir alanda sürdürülecek bu hayatı, *el-Hayatu'd-Dünya* kapsamı içinde değerlendirmek mümkün olmayacaktır. O açıdan biz, bu tanımlamanın, dünyanın dışındaki alanlarda yaşanılması muhtemel hayatları da içine alacak şekilde daha geniş kapsamda yapılması gerektiğine inanıyoruz. Bunun için Kur'an'daki *el-Hayatu'd-Dünya* ile, fiziki bir alanın kastedildiği yerlerde bile üzerinde yaşamakta olduğumuz bu gezegende sürdürülen hayatın değil, geçici hayatın, sonu olan hayatın, bitecek olan hayatın, yakın hayatın, veya ahiretin mukabili olan hayatın murat edildiğini söylemenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Böyle bir anlayış, esasen Kur'an'ın her yerinde daima sıfat tamlaması halinde geçen terkinin gramatik yapıya da daha uygun düşmektedir.

B - Anlam Boyutu İtibariyle el-Hayâtu'd-Dünya

el-Hayatu'd-dünya ibaresine yakın hayat, dünya adlı gezegende sürdürülen fani hayat gibi anlamlar verilmişse de, bize göre kullanıldığı konteks içerisinde kâfirlerin yaşadığı hayat, münafıkların yaşadığı hayat gibi anlam daralma-

109 Bk. "Mars Rüyası 2016 Yılında", <http://www.milliyet.com.tr/content/teknoloji/tek005/tekn020.html>

110 Bk. "Turist Tita Uzayda", <http://arsiv.hurriyetim.com.tr/hur/turk/01/04/30dunya/30dun.htm>

111 Bk. Tuluhan Tekelioğlu, "Uzaya bir'ki", <http://arsiv.hurriyetim.com.tr/tatilpazar/turk/98/02/15/ekl-hab/29ekl.htm>

ları ile ortaya çıkan farklı manaları da olmaktadır. Biz şimdi, siyak ve sibaki da göz önünde bulundurarak, bu ibare ile Kur'an'da nelerin kastedilmiş olabileceğini ve ibarenin hangi bağlamda kullanıldığını işlemeye çalışacağız. Ayrıca Kur'an'ın dünya hayatını nasıl nitelendirdiği, bu hayati tercih edenlerin hangi özelliklere sahip olduğu gibi hususlar üzerinde de duracağız.

1 – Dünya Hayatının Nötr Halde Verilmesi

Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerinde dünya hayatı herhangi bir değerlendirilmeye tabi tutulmadan verilmektedir. Medeni olan Bakara suresi 85 ve 86. ayetlerde, Kitabın bir kısmına inanıp bir kısmına inanmayan İsrail oğulları eleştirilerek, böyle davrananların cezasının "dünya hayatında rezil olmak" olduğu belirtilir. Bu ayetlerde "*el-Hayatu'd-Dünya*" ile, özel anlamda dünya denen gezegende, genel anlamda ise kıyametten önceki alemde sürdürdüğümüz hayat kast edilmektedir. Ayette vurgu, Kitabın bir kısmını inkar, bir kısmını kabul etme eylemine yapılmaktadır. Dünya hayatı herhangi bir şekilde değerlendirilmeye tabi tutulmamaktadır. Bakara suresi 204. ayette geçen dünya hayatı da aym manadadır ve değerlendirme dışı bırakılmıştır. Burada da vurgu, etkileyici bir konuşma üslubuna sahip olan ve sözleri dinleyenlerin –ve onlardan biri olan Hz. Peygamber'in- hoşuna giden bir şahsa yapılmaktadır. Dünya hayatının nötr halde verildiği ve vurgunun bunun dışındaki hususlara yapıldığı başka ayetler de vardır.¹¹² Buralarda dünya hayatını kınayan, eleştiren, yeren herhangi bir ifade yoktur.

2 – Dünya Hayatının Nitelendirilmesi

Bazı ayetlerde nötr halde verilen dünya hayatının, daha başka bazı yerlerde çeşitli şekillerde tavsif edildiğini görüyoruz. Bu nitelendirmede daha ziyade onun oyun ve eğlenceden ibaret olduğu üzerinde durulmaktadır. Ayrıca onun geçici bir meta` olduğu, aldatıcı olduğu, ahirete kıyasla çok kısa olduğu, bir takım süs ve zinetlerinin bulunduğu da ayetlerde dile getirilmektedir. Şimdi bunları görelim.

a – Dünya Hayatının Oyun ve Eğlence Olduğunun Belirtilmesi

*"Dünya hayatı, bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Sakınıp korunular için ahiret yurdu elbette daha iyidir. Hala aklınızı kullanmayacak mısınız?"*¹¹³

112 Bk. Al-ı İmran, 3/14 ve 117; en-Nisa, 4/109; el-Araf, 7/152; Yunus, 10/88, 98; er-Ra'd, 13/34; İbrahim, 14/27; el-Kehif, 18/103-104; Taha, 20/72; el-Müminun, 23/33; el-Ankebut, 29/25; ez-Zümer, 39/26; el-Mümin, 40/51; Fussilet, 41/16 ve 31; ez-Zuhuruf, 43/32 vb. Ayetler.

113 el-En'am, 6/32.

Gerek bu ayette, gerekse aşağıda gelecek olan daha başka ayetlerde dünya hayatının değişik cihetlerle oyun ve eğlence olarak addedildiğini görüyoruz ki, oyun ve eğlencenin müddetinin kısa olup çabuk bitmesi; dünya hayatının da tıpkı bunun gibi kısa süreli olup çabuk geçmesi bu cihetlerden biridir.¹¹⁴ Çocukların oyuncaklara koşup onlarla belli bir süre neşeli bir şekilde oynaması, sonra da yorgun bir halde ondan ayrılmaları da dünya hayatının oyun ve eğlence addedildiği cihetlerden biridir.¹¹⁵

Buradaki dünya hayatının, mücerret manada dünya hayatı olmayıp, inkar ve tekzip ile geçirilen hayat olduğu söylenebilir.¹¹⁶ Nitekim, bir önceki ayetten bunu anlamak mümkündür. Orada, Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanların gerçekten ziyana uğradıklarından bahisle şöyle denilmektedir: "(...) *Nihayet o saat ansızın gelip kendilerine çatinca, günahlarını sırtlarına yüklenmiş olarak, "Hayatta geri kalıp günah işlememizden ötürü vah bize!" derler. Bakın ne kötü şeyler yüklenip taşıyorlar!*"¹¹⁷ İşte yukarıda verdiğimiz ve dünya hayatının oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu belirten ayet, bunun akabinde gelmektedir. O halde denebilir ki, ayetin evvel emirde muhatapları müminler değil, burada sözü edilen kimselerdir. Bazı müfessirlerimiz, burada oyun ve eğlence olanın, mutlak manada dünya hayatı değil, dünya hayatında inkarcıların işlediği ameller olduğuna dikkat çekmektedirler.¹¹⁸ Nitekim bazı kıraat alimleri, ayetin sonundaki "*akıl etmez misiniz*" anlamına gelen "efelâ ta'kilûn" ibaresini, "*akıl etmezler mi*" manasında "*efelâ ya'kilûn*" şeklinde okumuşlardır.¹¹⁹ Bu gerekçelere dayanarak ayette doğrudan ve mücerret manada dünya adlı gezegende sürdürülen hayatın kınanmadığını söyleyebiliriz. Hatta **Razi** bu ayeti değerlendürirken, dünya hayatını zem etmenin doğru olmadığını; zira uhrevî saadeti onsuз elde etmenin imkansız olduğunu kaydetmektedir.¹²⁰

Buna benzer bir husus Ankebut suresinde dile getirilmektedir: "*Bu dünya hayatı eğlence ve oyundan başka bir şey değildir. Ahiret yurduna gelince, asıl hayat işte odur. Keşke bilselerdi!*"¹²¹ Bu ayette de muhatap, yukarıda da işaret edildiği gibi inanmayanlardır.¹²² Gerek önceki ayetler, gerekse sonraki ayetler bunu göstermektedir. Nitekim ayetin öncesinde, müşriklerin, gökleri ve yeri ya-

114 Daha başka cihetler için bk. er-Râzi, XII/200-201.

115 Bk. el-Kâdî Nâsiruddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer el-Beydâvî, *Tefsîru'l-Beydâvî Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl*, İstanbul ts., II/214.

116 Bk. Yazır, III/1911-1912; Ateş, *Tefsîr*, III/136.

117 el-En'âm, 6/31.

118 Bk. Carullah ez-Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf 'an Hakâiki Ğavâmidü't-Tenzil ve 'Uyûnü'l-Ekâvîl fi Vechi't-Te'vîl*, (Tertib: M.A.Şâhîn), Beyrût 1415/1995, II/16.

119 Bk. Yazır, III/1911.

120 er-Râzi, XII/200.

121 el-Ankebût, 29/64.

122 Bk. Ateş, *Tefsîr*, VI/531.

ratanın, güneşi ve ayı insanlığın hizmetine sokanın, gökten indirdiği su ile ölmüş olan yeri diriltenin Allah olduğunu bildikleri halde, ilahi iradeye tam teslim olmadıklarından, yoldan döndürüldükleri anlatılmaktadır.¹²³ Ayetin sonrasmda ise, azgm denizlerde gemilerde seyahat ettikleri zaman hemencecik Allah'a teslim olup ona dua ettiklerinden, fakat salimen karaya çıkınca tekrar daha önce oldukları gibi putlarını ona ortak koştuklarından bahsedilir.¹²⁴

Buralarda, Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayıp, hayır ve hasenat işlemeyen, kötülük üstüne kötülük yapan inançsız kişilerin iğreti, basit hayatının¹²⁵ murat edildiği söylenebilir.¹²⁶ Oyun ve eğlenceden ibaret olan işte bu tür hayattır; yoksa, iman ve ibadetle, hayır ve hasenatla, salih amelle... geçirilen hayat değildir. Şayet buradaki dünya hayatını, izah etmeye çalıştığımız gibi inkarcıların günah ve isyan ile geçirdikleri hayat değil de mutlak manada hayat olarak değerlendiresek, başta peygamberlerin hayatı olmak üzere Allah yolunda, insanlığa hayırlı hizmetlerle, hayır ve hasenatla, ilim ve irfanla geçirilen bütün hayatları oyun ve eğlence addetmek gerekecektir ki, biz sırf Allah rızası için yerlere kapanan başların secdesini oyun ve eğlenceden ibaret saymaktan Allah'a sığınırız. Öte yandan "oyun ve eğlence"nin anlamsız, değersiz bir davranış şekli olduğu malumdur. İnanan insanların insanlığa hizmetle, değer üretmekle... geçirdikleri dopdolu bir hayatı "oyun ve eğlence" olarak değerlendirmek doğru olmaz. Bize göre bu tür davranışlar oyun ve eğlence değil, en yüksek manada değer taşıyan ameliyelerdir; büyük kıymeti haiz eylemlerdir. O halde diyebiliriz ki, burada muhatap müşriklerdir, eleştirilen, onların anlamsız hayatlarıdır. İnananlar yanında onlara da, gerçek hayatın ahiret hayatı olduğu hatırlatılarak bu anlamsız amelilerinden vazgeçip, ahiret hayatında da onları bahtiyar edecek bir hayata yönelmeleri söylenmektedir.

Esasen yine bizzat Kur'an, müşriklerin dinlerini oyun ve eğlenceye dönüştürdüklerinden bahsetmektedir ki,¹²⁷ buradaki dini, bir yaşam biçimi olarak düşündüğümüzde, dünya hayatının oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu belirten ayetlerdeki dünya hayatının, bu yaşam biçimi olduğunu rahatlıkla anlayabiliriz.¹²⁸ Bununla beraber bazı müfessirlerimiz, ayeti genel manada değerlendirip, burada dünya hayatının tahkir edildiğini söylemektedirler. Nasıl böyle olmasın

123 Bk. el-Ankebût, 29/61-63.

124 Bk. el-Ankebût, 29/65-69.

125 Bk. Y. N. Öztürk, Meal, 132.

126 Nitekim bazı müfessirlerimiz böyle düşünmüşlerdir. (Bk. er-Râzî, XXV/91; Ateş, Tefsir, VI/531).

127 Bk. el-En'âm, 6/70; el-A'râf, 7/51. Ayrıca bk. el-Mâide, 5/57, 58; el-Câsiye, 45/34-35.

128 Bk. ez-Zemahşerî, II/34.

ki, onun Allah katında bir sineğin kanadı kadar değeri yoktur,¹²⁹ demektedirler.¹³⁰

Muhammed suresinde ise doğrudan inananlara hitap edilerek dünya hayatının bir oyun ve eğlence olduğu belirtilmektedir: "*Dünya hayatı, bir oyun ve eğlenceden ibarettir. Eğer iman eder korunursanız, Allah size mükafatlarınızı verecek ve sizden mallarınızı istemeyecektir.*"¹³¹ Ayetin evvelinde müminlere Allah'a ve Resulüne itaat etmeleri, gevşememeleri... emredilmektedir. Medeni olan surenin ¹³² konumuzla ilgili kısmında bir savaş halinin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.¹³³ Gerek savaşa hazırlık aşamasında, gerekse kazanılması halinde elde edilen ganimetlerin paylaşımında dünya hayatının metarı ile ilgili olarak genelde bazı sorunlar çıkar. Ya savaş için harcanması istenen mallar konusunda bir cimrilik sergilenir;¹³⁴ ya da ganimet malları paylaşılırken, ona çok, bana az düştü; ona önemli, bana önemsiz mallar verildi türünden sorunlar yaşanır.¹³⁵ İşte buna benzer bir durumun söz konusu olduğu bu ayetlerde de Allah, inananlara, dünya hayatının ve metarının ahirete oranla basit, geçici ve az olduğunu; bu yüzden bu kadar sorun çıkarılmaması gerektiğini ifade etmektedir.¹³⁶

Müminlere hitaben dünya hayatının nitelendirildiğinin söylenebileceği yerlerden biri de Hadid suresidir: "*Bilin ki, dünya hayatı bir oyun, eğlence, ziyaret, kendi aranızda övünme, mal ve evlat çoğaltma yarışıdır...*"¹³⁷ Ayet müstakillen ele alındığında genel bir ifade içerdiği; inanan-inanmayan tüm insanlara hitap ettiği görülecektir. Ne var ki, bir önceki ayetle bir arada değerlendirildiğinde hitabın küfre sapanlara olduğu söylenebilir. Önceki ayette Allah'a ve Resulüne inananlar övüldükten sonra, "(...) *Küfre sapıp ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennemnin dostu olacaklardır.*"¹³⁸ denmektedir. Binaenaleyh 20. ayetin, bu ifadenin devamı olduğu ve "bilin" ile küfre sapmış bu kişilerin muhatap ahndığı söylenebilir. Bu takdirde diyebiliriz ki, oyun ve eğlence, süs ve ziyaret, gurur ve kibir, mal ve evlat ziyadesinde yarış şeklinde tavsif edilen dünya

129 Bu manadaki hadis için bk. Ebû İsâ Muhammed İsâ b. Sevre et-Tirmizî, *Sünenu'l-Tirmizî (el-Kutubu's-Sitteh içinde)*, Çağrı yay. İstanbul 1981/1401, *Kitabu'z-Zühd*, 13; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvî'nî İbn Mâce, *Sünenu İbn Mâce*, (el-Kutubu's-Sitteh içinde), Çağrı yay. İstanbul 1401/1981, *Kitabu'z-Zühd*, bab 3, 4110.

130 Bk. el-Beydâvî, II/213; İsmail Hakkı Bursavî, *Rûhu'l-Beyân Tefsiri*, (İhtisar: M. A. Es-Sâbûnî, Tere. Heyet), Damla Yay. İstanbul 1995, VI/289-290.

131 Muhammed, 47/36.

132 Bk. es-Suyûtî, el-İtkân, I/13; Yazır, VI/4366.

133 Bk. er-Râzî, XXVIII/72-73; Yazır, VI/4398; Ateş, *Tefsir*, VIII/445.

134 Mesela bk. Muhammed, 47/38. Ayrıca bk. Ateş, *Tefsir*, VIII/444-445.

135 Bk. el-Enfâl, 8/1; el-Haşr, 59/6-10.

136 Bk. ez-Zemahşerî, IV/322; el-Beydâvî, II/406.

137 el-Hadîd, 57/20.

138 el-Hadîd, 57/19.

hayatı, inananların değil, küfre sapmış bu insanların dünya hayatıdır; yaşam biçimleri ve anlayışlarıdır. Nitekim Yazır, bunu sadece dünya için yaşayanların anlayışı olarak değerlendirir.¹³⁹ Esasen bu tür yaklaşımlar müslümanların değil, müşriklerindir; onlar evlatlarıyla, mallarıyla, nüfuslarının kalabalık oluşuyla övünüp,¹⁴⁰ bunlar beni Muhammed'in Rabbine karşı koruyacaktır, diyorlardı.¹⁴¹ Hatta onların bu tavrı bir sureye konu dahi olmuş; Tekasür suresi bu anlayışlarını tenkit için nazil olmuştur.¹⁴² Bu açıdan bakıldığında muhatabın müşrikler olduğunu söylemek daha doğru olsa gerektir.

Bununla beraber, akabinde gelen ayette, inananlara, genişliği gök ile yerin genişliği gibi olan cennet için yarışmaları tavsiye edilmektedir. Buna dayanarak, müminlerin de 20 ayetin muhatap kitlesi arasında yer aldığını söyleyebiliriz. Burada ima ile de olsa inananlara, oyun ve eğlenceden ibaret olan iğreti hayat için değil, son derece geniş olan cennet için yarışmaları tavsiye edilmektedir. Ancak, bu makalede sözünü ettiğimiz diğer ayetleri de göz önünde bulundurduğumuzda, cennet için yapılacak olan bu yarışta, dünya hayatının ihmalinin değil, tam tersine bu hayatı ve metanın önemli bir unsur olduğunu; bu yarışta dünya metayı öne geçmenin mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Bu yarışta öne geçişi sağlayacak faktörlerin başında infak ve tasadduk gelmektedir ki, bunun için mutlaka dünya malına sahip olmak gerekir. Nitekim pek çok ayette müminlerden sahip oldukları mallarını (cihad ve fakirlere yardım gibi) Allah yolunda infak etmeleri istenmektedir.¹⁴³ Ayrıca elim azaptan kurtulmanın da iman yanında ayrıca Allah yolunda mal ve can ile cihattan geçtiği Kur'an'da belirtilmektedir: *"Ey iman edenler, size, sizi acı bir azaptan kurtaracak bir ticareti haber vereyim mi? Allah'a ve elçisine inanırsınız, Allah yolunda mallarınızla ve canlarınızla cihad edersiniz..."*¹⁴⁴ Bu yarışta kaybedip elim azaba maruz kalmak da yine bunlarla olmaktadır. Şu ifade bize bunu gösteriyor: *"İnkâr edenler ateşe sunulacakları gün, onlara denir ki: Dünya hayatınızda bütün güzel şeylerinizi zayi ettiniz; onlarla sefa sürüp tükettiniz. Bugün ise, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladığınızdan ve yoldan çıkmanızdan ötürü, alçaltıcı bir azap ile cezalandırılacaksınız."*¹⁴⁵ Buradan anlıyoruz ki, azaptan koruyup, cenneti kazandıracak güzel değerler bu dünya hayatında elde edilir.

139 Bk. Yazır, VII/4751.

140 Bk. el-Beydavi, II/470.

141 Bk. el-Kalem, 68/10-16; el-Müzzemmil, 73/11; el-Müddessir, 74/11-16; et-Tekâsür, 102/1-2; el-Hümeze, 104/1-4.

142 Bk. Ebu'l-Hasan 'Alî b. Ahmed el-Vahidi, Esbabu-Nüzûli'l-Kur'ân, (Tahk. K. B. Zağfûl), Beyrût 1411/1991, 490.

143 Bk. el-Bakara, 2/177, 261, 262, 265, 274; en-Nisâ, 4/2; el-Enfâl, 8/72; et-Tevbe, 9/41...

144 es-Saf, 61/10-11.

145 el-Ahkâf, 46/20.

b- Dünya Hayatının Geçici Bir Meta' Olduğunun Belirtilmesi

Yunus suresinde ise dünya hayatının başka bir niteliği gündeme getirilmektedir. Psikolojik bazı tahlillerin yapıldığı ayetlerde, sıkıntı anında dini yalnız Allah'a has kılan bazı insanların, darlıktan kurtulup rahata kavuşunca Allah'ı unutup taşkınlık yaptıklarına işaret edilerek ¹⁴⁶ şöyle denmektedir: "(...) *Ey insanlar, taşkınlığınız kendi aleyhinizedir, sadece dünya hayatının menfaatinden ibarettir...*"¹⁴⁷ Burada yine muhatap, azgınlık ve taşkınlık yapan insanlardır.¹⁴⁸ Yaptıkları azgınlık ve taşkınlık da onların yaşadığı yaşam tarzının bir menfaatidir, herkesin değil. Nitekim sonra gelen ayette, onların taşkınlık içinde geçirdikleri bu hayatın temsili bir açıklaması yapılmakta ve buna aldamlmaması gerektiği vurgulanmaktadır: "*Şüphesiz ki dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir suya benzer; insanların ve hayvanların yediği yeryüzü bitkisi onunla karışmıştır... Nihayet yer ziynetlerini takınıp süslediği ve insanların da o ziynet ve süsleri toplamaya kadir olduklarını zannettikleri bir sırada buyruğumuz ona gece veya gündüz geldi, biz onu, sanki dün hiç şenlenmemiş gibi biçilmiş yaptık (süsünü, zenginliğini yok ettik). İşte biz, düşünen bir toplum için ayetleri böyle geniş geniş açıklarız.*"¹⁴⁹

Bu ayet de bize, buradaki dünya hayatından kastın, azgınlık ve taşkınlık içinde yüzen kimselerin hayatı olduğunu göstermektedir.¹⁵⁰ Böyle yaşayan insanların hayatı, ayette de belirtildiği gibi gökten inen suya benzetilmiştir. Her ne kadar teşbih yağmurla yapılmışsa ¹⁵¹ da esasmada kast edilen, ez-Zemahşeri ve daha başka müfessirlerimizin de işaret ettiği gibi yağmurla yeşeren yerin bitirdiği bitkilerdir.¹⁵² Belagatın türlerinden biri olan teşbih-i mürekkebin mevcut olduğu ¹⁵³ ayet, bir bütün halinde değerlendirildiğinde bu husus fark edilecektir. Nitekim aşağıda vereceğimiz ayetler de bunu göstermektedir. Yemyeşil ve capcanlı duran o bitkiler; bütün o güzellikler kısa bir süre soma kurur, yok olur gider. Üstelik tam da insanların onlardan istifade etmeyi düşündükleri bir anda. İşte azgınlık içinde yaşayanların hayatı da böyledir; bir takım vesilelerle bazı güzellikler ortaya koyar, kişi onlardan istifade yönünde bir takım planlar yapar; fakat bir anda gelen ecel ile veya başka bir nedenle onlardan hiç yararlanmadan ölür gider, her şeyini kaybeder...¹⁵⁴

146 Bk. Yûnus, 10/21-23. Ayrıca bk. er-Râzî, XVII/67.

147 Yûnus, 10/23.

148 Bk. ez-Zemahşeri, 11/327-328; Yazıtı, IV/2701; Ateş, Tefsir, IV/218.

149 Yûnus, 10/24.

150 Bk. er-Râzî, XVII/72.

151 Bk. İmam el-Kuşeyrî, Letâifu'l-İşârât Tefsîrüm Sâfiyyun Kâmilun li'l-Kur'âni'l-Kerim, (Tahk. İ. Besyûnî), el-Hey'etu'l-Misriyyetu'l-mme'tu li'l-Kitâb 1981, 11/88-89.

152 Bk. ez-Zemahşeri, 11/329; Ateş, Tefsir, IX/272.

153 Bk. ed-Dervîş, IV/229, 231.

154 er-Râzî, XVII/73.

Bu ayeti bu şekilde tuğyan içinde yaşayanlara hasretmek mümkün olduğu gibi, onu bütün insanlara da hamledebiliriz. Bu takdirde ayette geçen "dünya hayatı" ile taşkınlık içinde yaşayanların iğreti hayatı değil, mutlak manada dünya hayatı kastedilmiş olur. Her halükârda bu ayeti ve benzerlerini, inananların dünya hayatma sırt çevirmelerine asla bir dayanak yapamayız. Tam tersine, hemen ardından gelen 26 ve 27. ayetlerde, üzerinde yaşanılan dünya hayatının en güzel şekilde değerlendirilmesi emredilmektedir:¹⁵⁵ "Güzel davrananlara daha güzel karşılık ve fazlası vardır..."¹⁵⁶ O halde kişi, dünya hayatını güzel davranışlarla değerlendirmeli ki, hem dünyada, hem de ahiret hayatında daha güzel nimetlerle mükafatlandırılınsın. Bu dünya hayatında kötülük yapanlara, onu kötü şeylerle değerlendirenlere ise, bunun misliyle mukabele edilecektir.¹⁵⁷

Buna benzer bir nitelendirme de Kehif suresinde geçmektedir: "Onlara dünya hayatının, tıpkı şöyle olduğunu anlat: Gökten bir su indirdik, yerin bitkisi onunla karıştı. Derken o bitki, rüzgarların savurduğu çöp kırıntıları haline geliverdi. Allah her şeye kadirdir."¹⁵⁸ Burada da "onlar"la işaret edilenlerin inkarcılar olduğu aşikardır. Ayetin öncesinde iki adamın misali anlatılmaktadır. Bunlardan biri inkarcı, diğeri ise mümindir. İnkarcı olana üzümlerden, hurmalardan, ekinlerden oluşan, aralarından nehirler akan çok güzel bağlar, bahçeler verilmiş; bu güzel nimetlere sahip olan adam, mallarıyla böbürlenmiş, bunların ebediyete kadar kendisiyle kalacağını zannetmiş ve bu anlayışla kıyameti inkar etmiştir. Arkadaşının bu yöndeki ikazlarını kulak ardı etmiş, inkar bataklığına saplanmıştı. Nihayet, cennet misali bağları-bahçeleri üzerine çökerek yok olup gitmiş, kimse de kendisine yardım edememiştir.¹⁵⁹ İşte bu ayetlerin akabinde, kendilerine bu olaym hatırlatıldığı müşriklere, yaşamakta oldukları dünya hayatının ve sahip oldukları malların-mülklerin de, tıpkı o adamınki gibi, gökten inen bereketli yağmur suları ile yeşerip serpildikten, bütün güzelliklerini ortaya serdikten sonra, ansızın yok olabileceği, rüzgarların savurup etrafa serpiştirdiği kuru çöplere dönebileceği haber verilmektedir.¹⁶⁰ Burada da yine muhatap müşriklere ve çerçöpe dönüşerek hiçbir fayda vermeyeceği ifade edilen dünya hayatı da,

155 Bk. Yazır, IV/2703-2704; Ateş, Tefsir, IV/223.

156 Yûnus, 10/26.

157 Bk. el-En'âm, 6/160; Yûnus, 10/27; el-Kasas, 28/84; el-Mümin, 40/40; eş-Şûrâ, 42/40.

158 el-Kehif, 18/45. Y.N.Öztürk, ayetin orta kısmına şöyle mana vermiştir: "(...) Derken o bitki, rüzgarların savurup dölediği parçacıklara dönüştü..." (Meal, 299).

159 Bk. el-Kehif, 18/32-43. Hadîd suresinde de buna benzer bir temsil yapılmaktadır. (Bk. el-Hadîd, 57/20). Geniş bilgi için bk. ez-Zemahşerî, II/692-696; er-Râzî, XXI/124-129; İbn Kesîr, Tefsir, V/153-156.

160 Bk. er-Râzî, XXI/123.

bunların isyan içinde geçen hayatlarıdır. Mutlak manada dünya hayatını kınyacak herhangi bir husus söz konusu değildir. Ne var ki Razi kelamın, inananlara karşı mallarıyla övünen müşriklerin daha önce anlatılan kıssalarıyla ilişkili olduğunu; dolayısıyla muhatabın müşrikler olduğunu belirttiği halde, bu ayetin ve ardından gelenin, dünyanın ve dünya ziynetinin hakirliğine delalet ettiğini söylemektedir.¹⁶¹ Ateş ise, bu ibarenin geçtiği birçok yerde belirttiği gibi burada da ayetin amacının, insanı dünyadan el etek çekmeye sevk etmek değil, fakat dünya malı yüzünden böbürlenip haksızlık etmekten kaçındırmak olduğuna temas etmektedir.¹⁶²

c – Dünya Hayatının Aldatıcı Olduğunun Belirtilmesi

Kur'an açık bir şekilde dünya hayatının aldatıcı yanına işaret ederek insanları bu konuda uyarmaktadır: "Ey insanlar, Rabbinizden korkun!" diye başlayan ayette, kıyamet günü kimsenin kimseye hiçbir şekilde fayda veremeyeceği belirtildikten sonra şöyle denmektedir: "*Dünya hayatı sakın sizi aldatmasın. O yaman aldatıcı, sizi Allah hakkında/Allah ile aldatmasın.*"¹⁶³ Ayetin sibakına baktığımızda daha başka ayetlerde de geçtiği gibi, zor durumda kaldığında hemen Allah'a sığınıp ondan medet uman, fakat rahata erdiğinde Allah'ı unutup kendi hevasına uyan kişilerin ruh haletinin verildiğini görüyoruz. Onların bu tavırlarıyla ilahi ayetleri inkar ettikleri belirtildikten sonra, bunun nankörlük olduğu vurgulanmaktadır. Ardından yukarıda işaret ettiğimiz ayetle, nefsanî arzularına kapılarak, kendilerini zor durumdan kurtaran Rabbi unutup, ayetlerini inkar eden bu kişiler, hiçbir metan, akrabalığın, servetin fayda vermeyeceği günle ikaz edilmektedirler. İçinde yaşamakta oldukları isyan ve inkardan ibaret hayatın aldatıcı olduğuna dikkat çekilerek, bu hayatın kendilerini kandırmaması yönünde uyarılmaktadırlar. Bu takdirde kandıran, aldatan dünya hayatı, nankörlerin hayatlarından ibaret oluyor. Ancak bize göre, ayet bu tıyneteki insanları birinci derecede muhatap almakla birlikte, genel bir mana ile bütün insanları da hitabına hedef yapmaktadır. Bu durumda sadece bunlar değil, bütün insanlar dünya hayatının aldatıcılığına karşı uyarılmaktadırlar. Her iki halde de aldatan ve kendisinden sakınılan dünya hayatı, iman ve salih amel ile değerlendirilen hayat değil, isyan ve inkar ile geçirtilen dünya hayatıdır. Nitekim hemen ardından gelen ve müfessirlerimiz ile mütercimlerimizin ekseriyetinin "*şeytan*" diye açıkladıkları¹⁶⁴ "*yaman aldatıcı*" (*el-ğarûr*) bu yöndeki kanaatimizi teyit etmek-

161 Bk. er-Râzî, XXI/130-131.

162 Ateş, Tefsir, V/300.

163 Lokmân, 31/33.

164 Mesela bk. ez-Zemahşerî, III/488, 581; er-Râzî, XXV/164; el-Beydâvî, II/232.

tedir. *el-Ğarûr* da tıpkı dünya hayatı gibi aldatıcıdır ve insanları Allah'a karşı isyan ve inkara sürükler. Aldatıcı olan şeytan, kötü evsaf ve düşüncelerin simgesi olduğuna ve bizatihi kötü olduğuna göre, yine aldatıcı olan dünya hayatı da kötü olan, kötülüklerle değerlendirilen bir yaşamın adı ve sembolü olmalıdır. Bu gerçek, Fatır suresinde daha açık bir şekilde dile getirilmektedir: "*Ey insanlar, Allah'ın va'di haktır! Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın! O çok aldatıcı da sizi Allah hakkında! Allah ile aldatmasın! Şeytan sizin düşmanınızdır; siz de onu düşman bilin. O kendi hizbini aevli ateşin ehlinden olmaya çağırır.*"¹⁶⁵ Aldatan dünya hayatı, şeytanın allayıp pulladığı, dış çehresi itibariyle güzel görünüp cazibesi bol olan bir hayattır.¹⁶⁶ Bu hayatın içine dalan, aldatıcı cazibesine kapılarak akımı kullanmaz hale geldiği için, yaptığı kötülükler kendisine hoş gelir, yanlış eylemlerini doğru zanneder... Esasen onlar, yaşamakta oldukları iğreti hayatın sadece aldatıcı olan dış yüzünü bilirler ve ona aldanırlar; arkasındaki gerçeği fark edemezler.¹⁶⁷ İşte bunlar şeytanın aldattığı ve aevli ateşin halkından olmaya çağırıldığı kimselerdir. Bütün bunları fark edip, şeytanın tuzaklarından korunan ve ilahi emirler doğrultusunda yaşayanların dünya hayatı ise, aldatıcı olmak bir yana, erdiricidir; mağfiret ve büyük mükafata ulaştırır.

Al-i İmran 185'te her canın ölümü tadacağımdan ve herkese yaptığının karşılığının verileceğinden söz edildikten sonra, "*dünya hayatı, aldatıcı bir yararlanmadan başka bir şey değildir.*" denmektedir. Bize göre buradaki dünya hayatı ile de mutlak manada dünya hayatı değil, inkâr içinde geçirilen hayat murat edilmektedir. Mutlak manada hayatın kast edildiğinin iddia edilmesi halinde, cevabı zor bir takım sorularla karşılaşacağımız bir gerçektir. Örneğin bu durumda, Yüce Allah'ın özenerek yarattığı ve varlığının birer delili saydığı dünya ve dünya üzerindeki binbir türlü varlık¹⁶⁸ aldatıcı bir yararlanma mıdır? Yine Yüce Allah birçok ayette dünya üzerindeki bütün varlıkları bizim istifademiz için yarattığını belirttiğinden sonra,¹⁶⁹ bizlere bunlardan yararlanmamızı emretmektedir: "*De ki: Allah'ın kulları için çıkardığı süslü, güzel ve tatlı rızıkları kim haram etmiş? De ki: O, dünya hayatında inananlarıdır. Kıyamet gününde ise yalnız inananlar içindir onlar...*"¹⁷⁰ Allah'ın emri gereği bu varlıklardan istifade etmek bir aldanma mıdır? Her peygamber, bu dünyada mutlak ilahi iradeyi hakim kılmaya çalışmıştır; bu bir aldanma mıdır? Vs. vs... Bütün bunlar bize gösteriyor ki, burada ve benzeri yerlerde geçen "dünya hayatı", mutlak manada hayat değil, inkar ve dalalet içinde geçirilen hayattır. Nitekim Said b. Cübeyr, burada aldatıcı

165 Fâtır, 35/5-8.

166 Bk. er-Râzî, XXV/164, XXVI/5; el-Beydâvî, II/268.

167 Bk. er-Rûm, 30/7.

168 Bk. el-Bakara, 2/164; er-Rûm, 30/20-27.

169 Bk. el-Bakara, 2/164.

170 el-A'râf, 7/32.

bir meta olarak nitelendirilen dünya hayatının, ahiret hayatını bırakıp yalnızca dünya hayatı için çalışanların hayatı olduğunu belirttikten sonra, dünya hayatı ile birlikte ahireti de talep edenler için, dünya hayatının güzel bir meta olduğunu söylemektedir.¹⁷¹ Müminin hayatının salih amellerle dolu olduğuna işaret eden İbn Abbas da, böyle bir hayatın oyun ve eğlence olamayacağını söylemektedir.¹⁷² Bütünüyle bir imtihandan ibaret olan "hayat"ın¹⁷³ bilhassa, nefsânî arzu ve heveslere, geçici duygulara göre dizayn edilmiş şekli, nefse daha hoş geldiğinden, sürekli ona karşı bir meyil vardır. İşte, inkarcılara hoş gösterilen, oyun ve eğlence olarak addedilen; müminlerden aldanmamaları, sakınmaları istenen dünya hayatı budur; şeytanın süsleyip püslediği ve aklım kullanmayanları onunla aldattığı hayat... Allah bu hayata karşı müminleri uyarılmış ve peygamberler de böyle bir hayat içindekilerle mücadele için gelmişlerdir.

Bütün bu ikaz ve ihtarlara rağmen, "dünya hayatı"nın insanları aldattığı görülmektedir. Nitekim bazı ayetlerde bundan söz edilmektedir: *"Bırak o dinlerini oyun eğlence yerine koyan ve dünya hayatının aldattığı kimseleri..."*¹⁷⁴ Burada dünya hayatı ile yine ilahi kayıt ve kurallardan kopuk, heva ve heves esaslarına göre tanzim edilmiş hayat kastedilmiş olmalıdır. Böyle bir yaşamın, verdiği sarhoşluk, onu yaşayanlara Allah'ı, ahireti ve salih ameli unutturur; bunlar, insanlığın hayrı istikametinde bir değer üretmezler, sürekli kendi egolarını tatmin ve menfaat temini yönünde gayret gösterirler. Onlara dinden, diyanetten, ahiretten, imandan, ahlaktan, hayırlı amellerden söz ettiğiniz zaman güler geçer, bunlarla alay ederler...¹⁷⁵ Nitekim bu gerçek başka ayetlerde dile getirilir. Dünya hayatının aldattığı kafirlerin söz konusu edildiği Enam suresi 130. ayette de buna işaret edilir. Peygamberler onlara bütün bunları haber verirler, ama onlar kulak asmaz, kendi hevaları istikametinde yaşamaya devam ederler: *"Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size ayetlerimi anlatan ve bugününüzle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran elçiler gelmedi mi? Kendi aleyhimize şahidiz, dediler. Dünya hayatı onları aldattı ve kendilerinin kafir olduklarına şahitlik ettiler."* Araf suresinde de, dünya hayatının onları aldatmasının ahireti unutmalarıyla doğrudan irtibatı kurulur: *"Onlar ki, dinlerini bir eğlence ve oyun yerine koydular. Onlar bugünleriyle karşılaşacaklarını nasıl unuttular ve ayetlerimizi bile bile nasıl inkar ediyor idilerse, biz de bugün onları öyle unutturuz."*¹⁷⁶ Hakikatte dünya hayatının insanı kandırmadığına, burada bir mecazın bulunduğu dikkat

171 Bk. ez-Zemahşerî, I/439; er-Râzî, IX/126.

172 er-Râzî, XII/200.

173 Bk. el-Mülk, 67/2. Ayrıca bk. I-İmrân, 3/186.

174 el-En'âm, 6/70.

175 Bk. ez-Zemahşerî, II/34; er-Râzî, XIII/27; Yazır, III/1956.

176 el-A'râf, 7/51.

çeken Razi, asıl kandıran şeyin, insanın uzun ömür, güzel bir yaşam ve bol mal sahibi ohna yönündeki duygularıdır; bunlara sahip olma yönündeki şiddetli arzuya, kişiyi bütün duygu ve düşünceleriyle dünyaya hasreder ve onu dini ile uğraşmaktan ah koyar, diyor.¹⁷⁷ İşte bu yaşam tarzı, bu dar anlayış onları aldattı, onlar da buna aldanarak hayatlarını heba ederler.¹⁷⁸ Buna benzer ifadeler Casiye suresinde de geçmektedir. inkar edenlerin söz konusu edildiği ayetlerde, onların, okunan ilahi ayetler karşısında büyüklük taslayıp aldırış etmediklerinden ve kıyamet saatiyle ikaz edildikleri zaman, saat nedir bilmeyiz deyip onu inkar ederek alay ettiklerinden bahsedilir. Sonra da alay edip durdukları şeylerin kendilerini kuşattığı anlatılır.¹⁷⁹ Akabinde de onlara şöyle denilir: "*Bugün sizi unuttunuz; tıpkı sizin bu gününüzle karşılaşmayı daha önce unuttuğunuz gibi. Yeriniz ateştir; hiçbir yardımcınız da olmayacaktır. Bunun sebebi şudur: Siz Allah'ın ayetlerini eğlence aracı yaptınız. Dünya hayatı sizi aldattı...*"¹⁸⁰ Görüldüğü gibi bütün bu ayetlerde dünya hayatının kendilerini kandırdığı kimseler, dinlerini alay ve eğlence konusu yapanlar, ahireti ve ilahi ayetleri inkar edenlerdir.¹⁸¹ O halde buralarda kandıran dünya hayatı, inkarcıların yaşam tarzı ve anlayış esaslarıdır; mutlak manada dünya hayatı mevzu bahis değildir.

d- Dünya Hayatının Ahiret Hayatı ile Mukayese Edilmesi

Kıyas genelde bazı ortak yönleri olan hususlar arasında yapılmaktadır. Esasen lügat kitaplarımız kıyası açıklarken, "bir şeyi benzerine döndürmek, bir şeyi benzeriyle ölçmek" türünden açıklamalar yapmaktadırlar.¹⁸² Usul kitaplarımızda da iki husus arasında kıyasm yapılabilmesi için, kıyasa konu olan asıl unsur ile tâlî (fer') unsur arasında bazı hususlarda ortaklık bulunması gerektiği belirtilmektedir ki, müsâvât (teşbih) da bunlardan biridir.¹⁸³ Usul kitaplarımızın fikhî meselelerde kıyas için ortaya koyduğu esaslar kriter alınacaksa, dünya ile ahiret arasında mukayese yapmak mümkün olmaz. Zira aralarında kıyas kabul etmeyecek kadar çok fark vardır. Bir kere dünya sonlu, ahiret ise sonsuzdur. Sonlu olan ne kadar uzun olursa olsun, sonsuza göre hiç hükmündedir. Buna gö-

177 er-Râzî, XIV/93.

178 Bk. İbn Kesîr, Tefsîr, III/420.

179 Bk. el-Câsiye, 45/31-33.

180 el-Casiye, 45/34-35.

181 er-Râzî, XXVII/274; Yazır, III/2055.

182 Bk. İbn Manzûr, VI/187-188, (k-y-s maddesi); Muhammed er-Râzî, Muhtaru's-Sihah, I/233; Sa'dî Ebû Ceyb, el-Kâmûsu'l-Fikhî Luğatan ve Istilâhan, Dimaşk 1419/1998, 312.

183 Bk. Muhammed el-Haderî Bek, Usulu'l-Fikhi, 6. Baskı, Mısır 1389/1969, 289-298; Muhammed Ebû Zehra, İslam Hukuku Metodolojisi Fıkıh Usulü, (Çev. A. Şener), Ankara 1981, 189, 197; Abdülkerîm Zeydân, Fıkıh Usulü, (Türkçesi: R.Özcan), Emek matbaası 1982, 251-252.

re sonlu olan dünya, sonsuz olan ahirete kıyasla hiç mesabesinde; hiç olan bir şeyi sonsuz olanla mukayese yapmak da mümkün değildir. Nimetleri yönünden de aynı durum söz konusudur; dünya nimetleri hem onlara sahip olmak, hem de tüketmek noktasında sıkıntı vericidirler. Daha da önemlisi, nicelik, nitelik ve miktar açısından da sınırlıdır. Oysa ahiretteki nimetler, hem onlara sahip olup tüketmek, hem de kemiyet, keyfiyet ve miktar açısından sıkıntısız ve sınırsızdır. ¹⁸⁴ Hz. Peygamber'in de dünya nimetleri ile ahiret nimetleri arasında kıyas yaparken, "*ahiretin nimetleri karşısında dünya nimetlerinin durumu, birinizin el parmağını denizin içine koyması durumu gibidir; artık o kişi parmağının o sudan ne kadar ile döneceğine bir baksın*" dediği rivayet edilmektedir. ¹⁸⁵ Bu açıdan aralarında kıyas yapmak mümkün değildir. Bütün bunlara rağmen Kur'an'da dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında değişik yönlerden kıyas yapıldığını görmekteyiz. Zira her ne kadar yukarıda işaret ettiğimiz yönlerden aralarında kıyas kabul etmeyecek kadar büyük farklar varsa da, birbirine benzer yanları da vardır. İşte Kur'an bu yönleri göz önünde bulundurarak aralarında kıyas yapmaktadır. Bunu da muhatapı bilgilendirmek için yapmaktadır. Bir kişiye bilmediği bir şeyi anlatmak için, onu bildiği ile kıyas etmek gerekir. Kur'an'ın yaptığı da budur. Muhatap kitle olan insanlar, henüz yaşamadıkları için yakînen ahiret hayatını bilmemektedirler. Oysa dünya hayatını bilmektedirler. Dünya hayatı onların gözünde oldukça uzundur ve büyük değer taşımaktadır. Onlara hitap eden Kur'an, uzun bildikleri ve büyük ehemmiyet verdikleri dünya hayatını, henüz yaşamadıkları için yakînen bilmedikleri ahiret hayatı ile mukayese ederek, ahiret hayatının ne kadar büyük ve ebedi, buna karşılık uzun ve önemli zannettileri dünya hayatının ne kadar kısa ve geçici olduğunu hatırlatmaktadır. ¹⁸⁶ Kur'an ahiretin yiyeceklerini de bu anlamda dünyevi yiyeceklerle kıyas yapmış, aralarında benzetmelere gitmiştir. ¹⁸⁷ Bu çerçeve içerisinde Kur'an'ın dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında yaptığı kıyasları konu alan ayetleri işeyeceğiz.

Aşağıda göreceğimiz gibi Kur'an'ın pek çok yerinde zaman zaman dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında kıyas yapılmakta ve ahiret hayatının dünya hayatına göre üstünlüğüne, tercihe şayan olduğuna dikkat çekilmektedir. Bunların kiminde muhatap müminler iken, çoğunda iman etmemiş olanlardır. Şimdi bunları işleyerek, *el-hayatu'd-dünya* ile neyin murat edildiğini tesbit etmeye çalışalım.

¹⁸⁴ Bk. el-Bakara, 2/25; Yâsîn, 36/57; er-Rahmân, 55/48-78; el-Vâkıa, 56/12-40. Ayrıca bk. er-Râzî, XXV/6.

¹⁸⁵ Bk. İbn Mâce, bab 3, 4108.

¹⁸⁶ Bk. Ateş, Tefsir, III/136.

¹⁸⁷ Bk. el-Bakara, 2/25. Ayrıca bk. Seyyid Kutub, Kur'an'da Kıyameş Sahneleri, (Terc. S. Ateş), 2. baskı, Ankara, ts. 357-358.

Hemen şunu belirtelim ki, Kur'an açık bir şekilde gerçek hayatın, ahirette yaşanılacak olan hayat olduğunu söylemektedir: "*Bu dünya hayatı eğlence ve oyundan başka bir şey değildir. Ahiret yurdu ise, işte asıl hayat odur. Keşke bilselerdi!*"¹⁸⁸ Buradaki dünya hayatı, genel manada dünya adlı gezegen üzerinde sürdürülen hayat olarak düşünülebilir. Nitekim müfessirlerimiz ekseriyet itibarıyla böyle düşünmüşler ve ayette sözü edilen dünya hayatının, genel manada dünya hayatı olduğunu; bu hayatın da hakir, geçici, kısa ve sonlu olduğunu söylemişlerdir. Çocukların kısa bir süre zevk alarak oynayıp eğlendikleri, sonra da yorgun bir şekilde kendisinden ayrılıp bıraktıkları bir oyuncak gibidir dünya hayatı...¹⁸⁹ Ahiret hayatı ise gerçek hayat, zeval bulmayan, sonu olmayan ve ebediyete dek sürecek olan hayattır. Ne var ki, ayette sözü edilen hayatın, mutlak manada hayat olmadığı söylemek de mümkündür. Kur'an'da kullanılan "*el-hayatu' d-dünya*" kavramıyla daha ziyade inkar ve isyan ile geçirilen dünyevi hayatın kast edildiği ilgili ayetlerden anlaşılmaktadır. Kınanan, eleştirilen, hor ve hakir olarak görülen hayat, müşriklerin, münkirlerin ve münafıkların hayatıdır. Üzerinde durduğumuz ayet de dahil Ankebut suresinin büyük kısmının mekki olduğu bilinmektedir.¹⁹⁰ Bu dönemde henüz müslümanların servetleri yoktur, zor geçinecek durumdadırlar, oyun ve eğlence olacak bir maddiyata sahip değillerdir. O açıdan ayetin, onlardan ziyade müşrikleri muhatap aldığını söyleyebiliriz. Burada sözünü ettiğimiz ayetten önceki ayette hitabın müşriklere olduğu açıkça görülmektedir. Ayrıca bu ayetin de sonu, "*keşke bilselerdi!*" şeklinde ağırlıklı olarak müşrikler için kullanılan bir ifade ile bitmektedir. Bütün bunları hesaba kattığımızda burada sözü edilen ve "*oyun-eğlence*" şeklinde tavsif edilen hayatın, müşriklerin yaşadığı ilahi boyutu olmayan hayat olduğunu söyleyebiliriz. er-Râzî, ayette geçen "*lehv*" ve "*laib*" kelimelerinin niçin ard arda kullanıldığını değerlendirirken, lehvin, haktan yüz çevirmek, laibin ise batıla yönelmek manasına geldiğini söylemektedir. Buna göre, oyun ve eğlence olan dünya hayatı, haktan yüz çevirip batıla yönelerek yaşanan dünya hayatıdır.¹⁹¹ Bu ise, inanların yaptığı bir davranış değildir.

Ra'd suresi 26. ayette şöyle denmektedir: "*(...) Dünya hayatı ile sevindiler; oysa ahirete kıyasla dünya hayatı bir geçimden (meta') ibarettir.*" Meta kendisinden istifade edilen her şeydir.¹⁹² Burada ahiretî orantı yapıldığında, dünya

188 el-Ankebût, 29/64.

189 Bk. ez-Zemahşerî, III/448; el-Beydâvî, II/213-214; Ebu'l-Fidâ İsmâil İbn Kesir, Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm (Tefsîr), (Tâh. M.İ.el-Bennâ-M.A.Asûr-A.A.Ganîm), İstanbul 1984, VI/301; Bursevî, VI/289-290.

190 Bk. es-Suyûtî, el-İtkân, I/16.

191 er-Râzî, XXV/91.

192 Bk. İbn Manzûr, VIII/329; Ahmet Mustafâ el-Merâğî, Tefsîru'l-Merâğî, Dâru'l-Fikr ts., I/II/118; Said Havvâ, el-Esâs fi't-Tefsîr, Dâru's-Selâm 1412/1991, I/III/112; Yazır, II/1264; Yazır, II/1264.

hayatının ne kadar kısa olduğu belirtilmiş olmalıdır. Nitekim bazı mütercimler, buradaki dünya hayatının, ahirete oranla küçük bir nimetlenme olduğuna işaret etmişlerdir.¹⁹³ Mutlak manada dünya hayatı, ahirete oranla çok kısa, hatta yok hükmündedir. Çünkü biz, ahiretin boyutunu bilmiyoruz ki, dünya hayatının ona göre ne kadar olduğunu, ne kadar yer tuttuğunu söyleyelim. Sonlu olan, ne kadar büyük olursa olsun, sonsuza oranla hiç mesabesindedir. Nitekim buna yukarıda değindik. Mutlak manada dünya hayatı, ahirete oranla hiç hükmünde olduğuna göre, ayetin birinci dereceden muhatabı olan inkarcıların isyan içinde geçen, heva ve heveslerine göre düzenlenmiş iğreti hayatları haydi haydi hiç hükmünde olacaktır.

Aynı husus Mümin suresinde de dile getirilmektedir: "*Ey kavmim, bu dünyaya hayatı (kısa) bir geçinmedir; ahiret ise ebedi olarak durulacak yerdir.*"¹⁹⁴ Firavun ailesinden imamın gizleyen mümin bir adamla ¹⁹⁵ Firavun arasında geçen tartışmaların söz konusu edildiği ayetlerde ¹⁹⁶ mümin kişi kavmini kendine uymaya çağırmakta ve onları Firavun ile Haman'ın saltanatına, sahip oldukları değerlerin cazibesine kapılıp münkir olmamaları yönünde ikaz etmektedir. Bu bağlamda onlara dünya hayatının kısa süreli bir geçimden ibaret olduğunu, ebedi olan yurdun ise ahiret yurdu olduğunu haber vermektedir.¹⁹⁷ Buradaki dünya hayatını genel anlamda dünya hayatı olarak değerlendirebiliriz. O takdirde bu salih kişi, genel bir prensibin altım çizmektedir: Dünya hayatı geçicidir, kısadır... Ebedi olan ise ahiret yurdu. Bunun yanında hitabın inanmayan ve Firavunun peşinde giden kişilere olması göz önünde bulundurularak, ayette sözü edilen dünya hayatım Firavun ve avanesinin yaşadığı inkar ve küfür hayatı olarak da değerlendirebiliriz. Her iki halde de açık bir şekilde dünya hayatı eleştirilmekte; sadece dünya hayatım ahirete kıyasla geçici ve kısa süreli olduğunun altı çizilmektedir.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi doğrudan doğruya dünya hayatı ile ahiret hayatım mukayese edildiği ayetler yanında, ayrıca dünya hayatım nimetleri ile, ahiretteki nimetlerin karşılaştırıldığı ayetler de vardır: "*Kadınlara, oğullara, altın ve gümüşten oluşturulmuş yığınlara, salma atlara, davarlara ve ekinlere tutkunluğun sevgisi insanlara süslü gösterilmiştir. Tüm bunlar "dünya hayatı"mn nimetidir (meta')...*"¹⁹⁸ Hemen belirtelim ki, Kur'an daha başka ayetlerde de bu şekilde dünya hayatım nimetlerinden bazılarını saymaktadır. Dik-

193 Bk. Yazır, IV/2981; Y.N. Öztürk, Meal, 253; Davudoğlu, Meal, 253.

194 el-Mümin, 40/39.

195 Hakkında bilgi için bk. İbn Kesir, Tefsir, VII/129; Yazır, VI/4163-4165.

196 Bk. el-Mümin, 40/28-45.

197 Geniş bilgi için bk. İbn Kesir, Tefsir, VII/129-138; Yazır, VI/4165.

198 Âl-ı İmrân, 3/14.

kat edilirse burada dünya hayatının metaı olarak zikredilen bu nimetler kötülenmemektedir. Esasen bunların hiçbirı varlıkları itibariyle, yani temel prensip olarak kötü değildırler.¹⁹⁹ Sadece fitri bir duruma işaret edilmektedir. Genel olarak her insanın, zikredilen bu nimetlere karşı bir meyil içinde olduğu ifadeye konulmaktadır. Her insanın şehevi arzulara,²⁰⁰ oğullara, altın ve gümüşe vs. meyli vardır; bu doğal bir duygudur.²⁰¹ Kur'an bunu kınamamaktadır. Kur'an'ın burada yaptığı, evrensel bir değeri ortaya koymaktır. Burada sözü edilen fitri duygu, dünyanın her yerinde yaşıyan her tip insanda mevcut olan bir duygudur. Ancak Kur'an, bu tesbitin ardından řu gerçeğin de altını çizmektedir: *"Tüm bunlar "dünya hayatının" nimetidir. Asıl varılacak güzel yer, Allah'ın yanındadır. De ki: Bunlardan daha iyisini size haber vereyim mi? Sakın korunulanlar için, Rableri katında altlarından nehirler akan, içinde sürekli kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır..."*²⁰²

Kasas suresinde de dünya hayatının nimetleri ile Allah katında bulunan nimetler arasında bir kıyas yapılmaktadır: *"Size verilen her şey, dünya hayatının geçimi ve süsüdür. Allah'ın katında olan ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Aklınızı kullanmıyor musunuz?"*²⁰³ Ayetteki hitap genel olmakla birlikte, bilhassa inanmayanlar muhatap alınmıştır.²⁰⁴ Surenin mekkî oluşu yanında,²⁰⁵ ayrıca o dönemde dünya hayatının nimetlerine müşriklerin sahip olması ve bu nimetlere dayanarak şımarıklık yapıp kibre kapılması bunu güçlendirmektedir. Ayrıca ayetin son kısmında *"aklınızı kullanmıyor musunuz?"* şeklinde bir hitabın bulunması da bu kanaati teyit eder. Zira bu tür hitaplar -bilhassa Mekke döneminde- inanmayanlara yapılmaktadır. Nitekim yukarıda da belirttiğimiz gibi bazı kıraat imamları, bu tür ibareleri *"efelâ ya'kilân"* şeklinde okumuşlar ve muhatapın müşrikler olduğuna dikkat çekmişlerdir.²⁰⁶ Öte yandan, ayetin hemen akabinde gelen, *"Kendisine güzel bir vaatte bulunduğumuz, ardından da ona kavuşan kimse, dünya hayatının nimetleriyle nimetlendirdiğimiz, sonra kıyamet gününde huzurumuza getirilecekler arasında olan kimse gibi midir"?* ayeti²⁰⁷ ile müteakip ayetlerde²⁰⁸ de burada söz konusu olan kimsenin, müşrik olduğü açıklık kazanmaktadır. Tefsirlerimizde de ayette sözü edilen ve dünya hayatının nimetleriyle nimetlendirilen zatın Ebû Cehil veya Velîd b. el-Muğîre olduğuna dair nakiller

199 Bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Din ve Fitrat (Yaratılış)*, İstanbul 1998, 263.

200 Ayette geçen "en-nâs" kelimesine verilecek mana üzerinde düşünülmesi gerektiğine dikkat çekelim.

201 Bk. el-Merâğî, I/III/109; Ateş, *Tefsir*, II/22.

202 Âl-ı İmrân, 3/14-15.

203 el-Kasas, 28/60.

204 Bk. Bursevî, VI/229; Ateş, *Tefsir*, VI/454.

205 Bk. es-Suyûtî, el-İtkân, I/16.

206 Bk. Yazır, III/1911.

207 el-Kasas, 28/61.

208 Bk. el-Kasas, 28/62-67.

vardır.²⁰⁹ er-Râzî, bu ayeti değerlendirirken, aynı surenin, "*Dediler ki: Biz seninle beraber doğru yola gelirsek yurdumuzdan atılırız...*" anlamına gelen 57. ayetiyle irtibatım kurmaktadır. Rivayete göre, müşriklerden el-Hars b. Amir b. Nevfel, Hz. Peygamber'e, "Biz kesin olarak biliyoruz ki, senin dediklerin haklıdır; fakat bizi sana inanmaktan alıkoyan, memleketimizden sürülme korkusudur."²¹⁰ demiştir. İşte Allah, üzerinde durduğumuz ayetle bu endişeyi taşıyanlara hitap ederek, sahip oldukları değerlerin dünya hayatının metaı ve süsü olduğunu; Allah katında daha hayırlı ve ebedi nimetlerin bulunduğunu haber vermektedir.²¹¹ Bu haberlere istinaden, Allah katında olanla kıyası yapılarak daha değersiz olduğu ima edilen dünya hayatının nimetlerinin, müşriklerin elinde bulunan nimetler olduğu söylenebilir. Bu nimetler ne kadar olursa olsun, bunlar için ahiret hayatını feda etmek akıllı bir insanın yapacağı bir iş değildir.²¹² Zira dünya hayatının nimetlerinin ahiret hayatının nimetleriyle mukayesesi, bir zerreinin derya ile mukayesesi gibidir; akıllı olan, zerre için deryayı feda etmez.²¹³

Aynı husus Şura suresinde de dile getirilmiştir: "*Size verilen şeyler, dünya hayatının geçimidir; inanıp Rablerine dayananlar için Allah'ın yanında bulunan ödül daha hayırlı ve daha kalıcıdır.*"²¹⁴ Burada da "siz" diyerek bütün insanlara hitap edildiği söylenebilir. Ancak surenin indiği ortam göz önünde bulundurulunca müşriklerin muhatap alındığı düşüncesi ağır basar. Esasen ayetin, malının tümünü Allah yolunda tasadduk eden Ebubekir'i kınayan müşriklerin bu tavrı üzerine nazil olduğuna dair rivayetler de vardır.²¹⁵ Ayrıca bilindiği gibi sure birkaç ayeti müstesna mekkidir²¹⁶ ve Mekke'de inen surelerin ağırlıklı olarak hitap kitlesi müşriklerdir. O açıdan burada muhatabın müşrikler olduğu rahatlıkla söylenebilir. Zaten ayetin hemen devamında müminler için ayrı bir değerlendirme yapılmıştır: "*Inanıp Rablerine tevekkül edenler için Allah katında bulunan ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır.*"

Bununla beraber, buralarda hitabın özel veya genel olması, mana üzerinde herhangi bir değişiklik yapmaz. Özel de olsa, genel de olsa yapılan kıyas, dünya denem gezegen üzerinde sürdürülen hayatta sahip olunan maddi değerlerin, Allah katında bulunanlara kıyasla daha kıymetsiz olduğunu göstermektedir. O halde dünya hayatının nimetleri –her ne şekilde olursa olsun- ahiret hayatının

209 Bk. Bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Ceñr et-Taberî, Câmîu'l-Beyân 'an Te'vîli yi'l-Kur'ân, (Tefsir), Beyrut, XX/97; ez-Zemabşerî, III/411; İbn Kesîr, Tefsir, VI/259; Celâluddin es-Suyûtî, ed-Dürrü'l-Menşûr, Beyrût 1993, VI/431-432.

210 Bk. er-Râzî, XXV/3.

211 er-Râzî, XXV/6.

212 er-Râzî, XXV/6.

213 er-Râzî, XXV/6.

214 eş-Şûrâ, 42/36.

215 Bk. Yazır, VI/4247.

216 Bk. es-Suyûtî, el-İtkân, I/16; Yazır, VI/4218.

nimetlerine kıyasla değersizdir ve akıllı bir insana yakışan, ahireti dünyaya tercih etmesidir.²¹⁷ Ancak bu tercih, asla dünyayı terk etmek; dünya nimetlerinden el-etek çekmek şeklinde olmamalıdır; tercih, dünya hayatını asıl gaye yapmaksızın ondan en güzel şekilde yararlanmak, fakat hakiki maksadın ahiret olduğunu göz ardı etmemek şeklinde olmalıdır. Dünya hayatı da, bu asıl maksadı gerçekleştirmenin yegane yolu, olmasa olmaz şartı olarak bilinmeli ve bu araçtan en güzel şekilde istifade ederek hakiki maksada ulaşmaya çalışılmalıdır. Esasen ayette dünya hayatını kötü gösteren bir ifade de yoktur; sadece ahiretteki nimetlerin bunlardan üstün ve hayırlı olduğu belirtilmektedir. Ahiretteki nimetlerin daha üstün ve hayırlı olması, dünya hayatındaki nimetlerin kötü olduğunu göstermez. Buna rağmen bazı müfessirlerimiz bu ve benzeri ayetlerde dünya hayatının ve ziynetlerinin tahkir edildiğini, onların denî olduğunun söylendiğini iddia etmektedirler.²¹⁸

Dünya hayatının nimetleriyle ahiretin kıyas edildiği yerlerden biri de Zuhuruf suresidir: *"İnsanlar bir tek ümmet haline gelmeyecek olsalardı, o Rahman'a nankörlük edenlerin evlerine gümüşten tavanlar çatar, üzerlerine binip yükselecekleri merdivenler/asansörler yapardı. Evlerine kapılar, üzerlerine yaslanacakları koltuklar yapardı. Her yandan süsler oluştururduk. İşte bütün bunlar sadece dünya hayatının geçici nimetleridir. Rabbinin katındaki ahiret ise takva sahipleri içindir."*²¹⁹ Burada açık bir şekilde değil ama ima yolu ile bir kıyas yapılmakta ve ahiret öne çıkarılmaktadır.

Yukarıda verdiğimiz tüm ayetlerde hitap doğrudan veya dolaylı olarak inkarıcılaradır ve bize göre söz konusu edilen de onların denî hayatlarıdır. Ancak Kur'an, doğrudan müminlere hitap ederek de dünya hayatını gündeme getirmiştir. Şimdi bunları ve burada mevzu bahis edilen dünya hayatından neyin kast edilmiş olabileceğini tesbit etmeye çalışalım.

*"Ey iman edenler! Size ne oldu ki, "Allah yolunda topluca savaşa çıkın!" dediği zaman, yere çakılıp kaldınız? Yoksa siz, ahiretten vazgeçip dünya hayatına mı razı oldunuz? Oysa dünya hayatının nimeti, ahiretin yanında pek azdır."*²²⁰ Hicri 9-10. yıllarda Tebuk seferine²²¹ hazırlık yapılırken nazil olan ayet, sıkıntılı bir dönem yaşanması, düşmanın çok olması gibi nedenlerle Hz. Peygamber'in bu yöndeki davetine icabet etmekten imtina eden ve bu konuda ağır davrananların tavrını eleştirmektedir.²²² Hitap genel olmakla birlikte, kast edi-

217 Bk. İbn Kesîr, Tefsir, VII/197.

218 Mesela bk. İbn Kesîr, Tefsir, VII/197, 213.

219 ez-Zuhuruf, 43/33-35.

220 et-Tevbe, 9/38.

221 Geniş bilgi için bk. Ebû Ca'fer Muhammed İbn Cerîr et-Taberî, Târîhu'l-Umem ve'l-Mulûk, Beyrût 1407, II/181-194; Ebu'l-Fidâ İsmâîl İbn Kesîr, el-Bidâye v'en-Nihâye, Beyrût ts., V/2-12.

222 el-Vahidi, Esbabu-Nüzûli'l-Kur'ân, 250-251; ez-Zemahşerî, II/263; er-Râzî, XVI/59; İbn Kesîr, Tefsir, IV/94; Yazır, IV/2544-2545; Ateş, Tefsir, IV/81-82.

lenler böyle bir tavır sergileyenlerdir.²²³ Bunların bu tavırlarıyla ahiret yerine dünya hayatını tercih ettikleri belirtilmektedir. Müfessirlerimiz ayetin, savaş için yola çıkmayı ve o arada doğacak sıkıntıları çirkin görüp dünyaya ve dünyevi heveslere meyletmek anlamına geldiğini söylemektedirler.²²⁴ Buna göre, dünya hayatını ahirete tercih etmek, Medine'de kalıp ürünleri istihsal etmek gibi dünyevi bir menfaati, Allah'ın ve Resulü'nün emrine ve bu emre itaatten doğacak büyük sevaba tercih etmek demek oluyor.²²⁵ Ayrıca burada savaşa çağrı söz konusu olduğuna ve savaşta da ölmek ihtimali bulunduğuna göre, dünya hayatını tercih etmek demek, ahiretin zıddı olan dünya hayatını tercih etmek demek oluyor. Sonra da bu hayat, ahiret hayatı ile mukayese edilerek, bunun basit, değersiz ve az; ahiret hayatının ise önemli ve sonsuz olduğu izah ediliyor.²²⁶

Buna benzer bir hususun işlendiği Nisa suresi 74. ayette, Tevbe suresi 38' de sözü edilenlerin tersine, dünya hayatını feda edip ahireti tercih edenler öne çıkarılarak övülmektedirler. Sözü ettiğimiz ayetten önceki ayetlerde müminlere savaş taktikleri verilmekte, nefsanî arzularına kapılıp savaşa gitmek konusunda ağır davrananlar, sert bir şekilde eleştirilmekte,²²⁷ hemen akabinde, "*dünya hayatını ahiret hayatı karşılığında satanlar*"²²⁸ a işaret edilerek bunlar övülmektedir.²²⁸ Burada mutlak hayat söz konusudur. Gerçek mümin, "*Allah yolunda, zayıf, zulme uğrayan erkek, kadın ve çocuklar uğrunda*"²²⁹ savaşa davet edildiğinde"²³⁰ hayatını kaybetmeyi, buna karşılık ahiret yurdunda va'd edilen en büyük mükafatları kazanmayı göze alarak, Kur'an'daki ifadesiyle dünya hayatını ahiret hayatı karşılığında satarak²³¹ seve seve bu savaşa gider.

Bununla beraber, buradaki "dünya hayatı"nı, iğreti hayat, dalalet içinde geçirilen hayat olarak da düşünebiliriz. Gerçek mümin, dış görünüşü itibariyle cazibeli olan bu hayatı elinin tersiyle silip bir kenara atar, bunun yerine ilahi emir ve yasakların şekil verdiği ahiret hayatını tercih eder. Burada da açıkça değilse bile, iki hayat arasında mukayese yapılmakta ve ahiret hayatı tercih edilmektedir.

Bu arada şuna da işaret edelim: Bazı ayetlerde dünya hayatı mukabil, doğrudan doğruya ahiret hayatı söz konusu edilip bir kıyas yapılırken, -ki

223 er-Râzî, XVI/60.

224 Bk. ez-Zemahşerî, II/262; Ebu's-Suûd Muhammed el-İmâdî, İrşâdu 'Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'ânî'l-Kerîm, Beyrût ts.

225 Bk. Ebu's-Suûd, IV/65.

226 Bk. er-Râzî, XVI/60; Ebu's-Suud, IV/65.

227 Bk. en-Nisâ, 4/71-73.

228 Bk. et-Taberî, Tefsir, V/168; el-Beydâvî, I/224; Ebu's-Suûd, II/201.

229 Ayette sözü edilen bu kişiler müsliman olup da Mekke'de kalan ve orada zulme uğrayanlardır. (Bk. ez-Zemahşerî, I/523.

230 Bk. en-Nisâ, 4/75.

231 Bk. en-Nisâ, 4/74.

yukarıda buna dair örnekler verdik-, bazı ayetlerde de dünya hayatının meta ile Allah katında olan, Allah'ın mükafatı, sevabı, rahmeti gibi hususlar mukayese edilmektedir.²³² İlk akla gelen, Allah'ın katındakilerin, mükafatının, sevabının vs. ahiretteki nimetler olduğudur. Allah sevdiği kullarına ahirette bu nimetlerini bol bol verecektir ve bunlar dünya hayatındakilerden daha değerlidir. Ancak bil-hassa Allah'ın katındakiler vs. gibi ibarelerle kast edilenin sadece ve yalnız ahiret nimetleri değil, aynı zamanda dünya hayatında ilahi emirler istikametinde yaşayanlara verilecek güzel nimetler olduğu da düşünülebilir. Nitekim Zuhruf suresi 32. ayette geçen "rahmet" kelimesi, her ne kadar bazı müfessirler tarafından vahiy ve peygamberlik diye açıklanmışsa da ²³³ Allah'ın dünya hayatında verdiği mal ve meta anlamında kullanıldığı da söylenebilir: "*Rabbinin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz taksim ettik...*" Yine Allah "yere salih kullarını varis kılacağını" belirtmiştir.²³⁴ Bu, Kur'an gibi Zebur'da da geçen bir kayıt olmakla birlikte, aynı zamanda ilahi bir sünnettir, fıtrattır ve her dönem ve mekanda geçerli bir kuraldır. Hayata, belli bir plan ve proje çerçevesinde gayret sarf eden, çırpınan, didinen, uğraşan... insanlar hakim olacak; bunlar mülke varis olacak ve Allah da bunlara bol bol nimetlerinden verecektir. O halde bunlara benzer bazı ayetlerde sözü edilen "*ahiret*"i, dünya hayatından soma yaşanılacak olan ahiret yurdu olarak düşünebileceğimiz gibi, o an yaşanmakta olan hayattan daha soma yaşanacak olan hayat olarak da değerlendirebiliriz. Nitekim Duha suresinde geçen "*Şüphesiz ki ahiret senin için ülâ'dan daha hayırlıdır*" ayetindeki "*ahiret*"i, aynı ayette geçen ve "*dünya hayatı*" anlamı verilen "*ülâ*"nm ²³⁶ mukabili olarak değerlendirip, "dünya hayatından sonra yaşanacak olan ahiret hayatı" olarak düşünenler olduğu gibi,²³⁷ "*ülâ*"yı Hz. Peygamber'in hayatının ilk dönemleri, "*ahiret*"i de yaşayacağı son dönemler olarak değerlendirenler de olmuştur.²³⁸ Hatta bunun daha uygun olduğu,²³⁹ ayetin indiği dönemde ülâ ve âhire ile, bulunan halin evveli ve somasının anlaşıldığı da kayıt edilmektedir.²⁴⁰

Ayetlerden hareketle şu tesbitleri yapabiliriz: Dünya hayatı dediğimiz bu hayatın nimetleri çekicidir; insanı cezbe eder; insanoğlunda onlara yönelik bir meyil vardır. Ancak bütün bu nimetler geçicidir; belli bir süre onlardan yararlan-

232 Bk. el-Kehif, 18/46; Tâhâ 20/131; el-Kasas, 28/80; ez-Zuhruf, 43/32.

233 Bk. Bursevî, VII/547; Ateş, Tefsir, VIII/250.

234 Bk. el-Enbiyâ, 21/105.

235 Bk. Kitâb-ı Mukaddes, Mezmurlar, 37/8-30.

236 Bk. Muhammed 'Alî es-Sâbûnî, Safvetu't-Tefâsîr, Beyrût 1402/1981, III/574.

237 Bk. ez-Zemahşerî, IV/755; er-Râzî, XXXI/210-211; el-Beydâvî, II/603; es-Sâbûnî, Safvet, III/572. Yazır bunu kabul etmez. Bk. Yazır, VIII/5890-5892.

238 Bk. er-Râzî, XXXI/211; el-Beydâvî, II/603; Yazır, VIII/5889-5892.

239 Bk. Ateş, Tefsir, X/513.

240 Bk. Yazır, VIII/5890.

ma imkanımız vardır. Çocukluk ve yaşlılık dönemlerini hariç tutarsak bunlardan zevk alarak istifade etme süresini ortalama olarak 40-50 yıl ile sınırlandırabiliriz. Ebedi sürecek bir hayat yanında, 40-50 yıllık bir sürenin zikre değer bir yanının bile olmadığı söylenebilir. Ne var ki, dünya hayatı kriterleri esas alındığında bu süre o kadar da az değildir ve Kur'an da burada dünya hayatım esas aldığından, bu kısa süre içerisindeki duygulara, arzulara, meyillere dikkat çekmiştir. Ancak hemen akabinde bu kısa ve geçici hayatı ilahi emirler istikametinde geçirenlere içinde ebedi kalacakları, bitmeyen tükenmeyen nimetlerin olduğu cennet hayatım müjdelemektedir. Kur'an, bu müjdeye muhatap olmak için, geçici dünya hayatının nimetlerini terk etmeyi emretmemektedir. İçinde ebedi kalacağınız cennete kavuşmak için, geçici hayatın nimetlerini bırakın, onlardan yararlanmayın dememektedir. Tam tersine, Kur'an yeryüzündeki süslü, güzel ve temiz rızıkların bu dünya hayatımda inananlar için olduğunu bilhassa vurgulamaktadır.²⁴¹ Ne var ki insanlardan, bu geçici nimetlerin yine geçici olan zevklerine kapılıp, Allah'ı ve ahiret hayatını unutmamaları istenmektedir. Başka bir ifadeyle, aşırı tutkunun verdiği bir sarhoşlukla bu geçici hayat için, ebedi hayatı feda etmemeleri emir ve tavsiye edilmektedir.

Bütün burada zikredilen bilgilerden, dünya hayatı ve metaı ile ahiret hayatının, zaman, süre, nimet, ikram, iltifat, huzur ve rahatlık gibi değişik yönlerden mukayese edildiğini ve tüm cihetlerden ahiretin, dünyaya göre kıyas kabul etmeyecek kadar büyük olduğunu öğreniyoruz.²⁴² Kur'an bir çok ayette bu gerçeğin altını çizmektedir.

e- Dünya Hayatının Süsleri

Kur'an'da zaman zaman dünya hayatım süsü olarak değerlendirilen bazı hususlar tadat edilmektedir. Daha önce Al-ı İmran suresi 14. ayette dünya hayatım süsü olarak kadın sevgisi, evlat sevgisi, altın, gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinlere olan tutku sayılmıştı.²⁴³ Kehif suresinde de bu husus pekiştirilmekte; bunlardan bilhassa oğullara ve mallara işaret edilmektedir: "*Mal ve oğullar dünya hayatının süsüdür...*"²⁴⁴ Buralarda evrensel bazı hususların altı çizilmektedir: Mallar ve oğullar dünyanın her tarafında özlemi duyulan ve kendileriyle sevinilen hususlardır. Karşı cinse bağılılık ve ona sahip olma arzusu da insanlar arasında yaygın olan bir duygudur. İnsanın sahip olduğu bir süs, bir

241 Bk. el-A'râf, 7/32.

242 Bk. er-Râzî, XII/201-202.

243 Bunların her biri ile neyin kastedildiği hakkında geniş bilgi için bk. er-Râzî, VII/196-197; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân, (Tahk. A.A. el-Berdûnî), el-Kâhire 1372, IV/28-37; el-Merâğî, I/III/109-112.

244 el-Kehif, 18/46.

güzellik, nasıl onu hoşnut ediyor, mutlu kılıyorsa, bunlar da sahibimi sevindiren, onu bahtiyar eden zinetlerdir. Bu değerlerin süs olması, sahibini sevindirmesi ayıplanacak bir husus değildir; ama bunlara gayr-ı meşru yollarla sahip olmak; onlara aldanıp asıl sahipleri olan Allah'ı ve onun buyruklarını unutmak, araç olan bu değerleri dünya hayatının amacı haline getirmek kınanacak ve ayıplanacak bir tavidir. Nitekim Ebu Harise b. Alkame en-Nasrani'nin böyle yaptığı rivayet edilmektedir. O kardeşine, Hz. Peygamber'in dediklerinin hak ve gerçek olduğuna inandığını, ancak bunu beyan ettiği takdirde Rum yöneticilerin mallarını ve saltanatını elinden almasından korktuğunu söylemiştir.²⁴⁵ Yahudilerin de kendilerine yapılan davete, sahip oldukları malm ellerinden çıkabileceğini bahane ederek ret cevabı verdikleri rivayet edilmektedir.²⁴⁶ İşte kınanan tavır budur.²⁴⁷ O halde ne evlada, ne de mala karşı mutlak bir olumsuz yaklaşım yoktur; bunlara olan aşırı düşkünlüğe, bunların amaç değer haline getirilmesine ve imani değerlerin bunların yüzünden reddine menfi bir yaklaşım söz konusudur. Bu noktaya değinen Razi, mal sevgisine olan bağlılığı derecelendirirken, üçüncü derece olarak kişinin, bu sevginin fazilet ve güzellik olduğuna inanmasını zikreder ki, ona göre bu, ancak ilahi yardımla kendisinden kurtulmak mümkün olan kötü bir haldir.²⁴⁸

Esasen mallar ve evlatlar dünya hayatında birer imtihan vesilesidirler; onlarla tabi tutulduğumuz imtihani başardığımız takdirde ahiret hayatını kazanırız.²⁴⁹ Ne var ki başta Zemahşeri olmak üzere bazı müfessirlerimiz ayette "şehevât" kelimesinin kullanılmasından, bütün bu zikredilenlere karşı bir zemin mevcut olduğunu söylemektedirler. Zira bu kelime esas itibariyle rezillik ifade eder ve bunlara karşı nefret uyandırmak için kullanılmıştır.²⁵⁰

Bu arada ayette bilhassa erkek evlatların zikredilmiş olması, kızların Kur'an nazarında kâle alınmadığı gibi bir anlam taşımaz. Ne var ki, Kur'an, bu konuda ilk muhatabı olan zümrenin anlayışını nazara almıştır. Onların nazarında önemli olan erkek evlattı; onunla gurur duyuyor, seviniyor, iftihar ediyorlardı. Kısaca onlar için evlat evlat her şeydi.²⁵¹ İşte Kur'an "her şey" olarak gördük-

245 Bk. er-Râzî, VII/193.

246 Bk. er-Râzî, VII/193. Ayetin Necran Hıristiyanlarının giysilerine gönülleri meyleden müminlerle ilgili olarak nazil olduğu yönündeki bir rivayet için bk. Şihâbüddin Ebû Fadl Ahmed b. 'Alî, el-İcâb fî Beyâni'l-Esbâb, (Tahk. A.M. el-Enîs), ed-Dimâm 1997, II/667.

247 Bk. ez-Zemahşerî, I/337.

248 Bk. er-Râzî, VII/195.

249 Bk. el-Bakara, 2/155; el-Mâide, 5/48; el-En'am, 6/165; el-Enfâl, 8/28; el-Kehf, 18/7; et-Teğâbün, 64/15.

250 Bk. ez-Zemahşerî, I/337; er-Râzî, VII/195; Bursevî, I/508; Ebu'l-Fadl Mahmûd el-Alûsî, Rûhu'l-Meânî fî Tesiri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî, Beyrût ts. III/90.

251 Müşriklerin kız çocuğuna karşı tavırlarının olumsuz olduğunu tarihi kaynaklar gibi Kur'an da tescil etmektedir ve bundan dolayı onları kınamaktadır: "Onlardan birine kız çocuk müjdelendiğinde yüzü simsiyah kesilir. Öfkeden kuduracak gibidir o." (en-Nahl, 16/58). Onlann bu yöndeki anlayışları için ayrıca bk. en-Necm, 53/21; et-Tekvîr, 81/8-9; er-Râzî, XX/55-56; İbn Kesir, Tefsir, VIII/356-357.

leri erkek çocuğun, sadece dünya hayatının bir süsü olduğunu belirterek, gözlerinde büyüttükleri bu varlığın, öyle onların zannettikleri gibi "her şey" olmadığını, sadece bir "süs" olduğunu ifade etmektedir. Süs nasıl geçici bir süre oyalayıcı bir özellik taşıyorsa, "her şey" olarak gördüğümüz erkek çocuklar da, belli bir süre sizi oyalayan birer süsten ibarettir. Ayrıca, pek çok yerde müzekker sığası zikredilerek kadınlar da muhatap alındığı gibi, burada da erkek çocuklar zikredilerek onlarla beraber kız çocuklar da murat edilmiş olabilir.²⁵²

Kur'an-ı Kerim dünya hayatının süsüne sık sık dikkat çeker ve inananları buna karşı sürekli ikaz eder: Hatta onun surelerinden birinin adı dünya hayatının en değerli metaı olan altın ve gümüş gibi süsleri anlamına gelen "zuhr uf" tur.²⁵³ Burada da Allah, mümin kullarım dünyevi nimetlerin aldatıcı cazibesine kapılmamaları yönünde ikaz etmektedir: "(...) *Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz taksim ettik. Onlardan kimini kimine derecelerle üstün kıldık ki, bir kısmı diğerine iş gördürebilsin. Rabbinin rahmeti onların toplayıp yığıldıklarından daha hayırlıdır.*"²⁵⁴ Ayette Rabbin katındakilerin daha hayırlı olduğu belirtilerek, inananlar buna yönlendirilmektedirler. Zira dünya hayatının metaı, dünyevi arzuları daha çok celbeder ve insanoğlu onlara daha çabuk kanar. Bu fitri bir durumdur; her insanın bu tür güzelliklere karşı içinde bir zaaf, bir meyil vardır. Nitekim devamında gelen ayetler bu meyle işaret etmektedir: "*İnsanlar bir tek ümmet haline gelmeyecek olsalardı, Rahman'a nankörlük edenlerin evlerine gümüştan tavanlar çatar, üzerlerine binip yükselecekleri merdivenler/sansörler yapardık. Evlerine kapılar, üzerlerine yaslanacakları koltuklar yapardık. Her yandan süsler oluştururduk...*"²⁵⁵ Ne var ki böyle bir durum, tüm insanları cezbedip o hayata meyledebilecek ve bu konuda aynı ortak anlayışlara sahip olan insanlar, bir tek ümmet haline geleceklerdir.²⁵⁶ İşte bu yüzden Allah, nankörleri bu şekilde taltif etmemektedir. Demek ki müminler de dahil bütün insanların bu yönde bir temayülleri vardır; bu yüzden de aslında geçici olan bu değerlere özenmemeleri veya onlara sahip olanlara imrenmemeleri yönünde ikaz edilmektedirler. Nitekim Musa kavminden olan Karun'a Allah bu şekilde büyük bir servet vermiş; kendisinin bu servetle başı dönüp bundan dolayı gurura kapılması yanında, ayrıca kavmi de ona aşırı bir şekilde imrenmiş, onun yerinde olmayı temenni ve arzu etmiştir. Oysa Karun'un, servetinden başka sahip olduğu iyi bir değer yoktu; onda iman, itaat, ahlak, insana değer, emeğe saygı, ilahi korku, hayır ve hasenat arzusu, sevgi, kendisinin değil, insanlığın

252 Bk. Ebu'l-Berekât en-Nesefî, *Tefsîru'n-Nesefî Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, İstanbul 1984, I/148.

253 Bk. ez-Zemah_erî, İV/243; er-Râzî, XXVII/211; Yazır, VI/4263.

254 ez-Zuhuf, 63/32.

255 ez-Zuhuf, 43/33-35.

256 Bk. Yazır, VI/4273; Ateş, *Tefsir*, VIII/251.

menfaatine iyi projeler üretmek yoktu... Bunlara karşılık gelecek tüm kötü vasıflar mevcuttu onda; inkar, isyan, nankörlük, israf, debdebe, şatafat, şımarıklık, basit ve değersiz zevklere meyil, sömürü, ifsat vs. vs.²⁵⁷ Buna rağmen alimler hariç çoğunluk itibariyle kavmi, onun bu kötü hasletlerini görememiş, aşırı meyilleri onlara bunları fark ettirmemiş ve hepsi onun yerinde olmayı temenni etmişlerdir.²⁵⁸ Şayet Mekke döneminde de böyle bir şey olsaydı, müminlerin o tarafa meyletmeleri söz konusu olabilirdi. Bununla beraber bu ayetten, ileride bunların gerçekleşebileceği ve bu durumda müminlerin dikkatli olmaları gerektiği de anlaşılabilir. Nitekim bugün ayette sözü edilen hususların çoğu fazlasıyla gerçekleşmiştir. Ayet adeta günümüzün modern hayatını tasvir etmektedir.²⁵⁹ Bu geçici nimetlerin cazibesine kapılıp o konforun içinde yaşayanların önemli bir kısmı ilahi emirleri unutmuşken,²⁶⁰ bunların derununu fark edemeyip dış çehresine kanan pek çok insan da onlar gibi olmak için gayret sarf etmekte; lüks ve israfa dayalı bu anlayış bir yaşam tarzı haline getirilmeye çalışılmaktadır. Kur'an o gün gibi, bugün de buna karşı inananları uyarılmaktadır: "(...) *Bütün bunlar sadece dünya hayatının geçici nimetleridir; Rabbinin katındaki ahiret ise, takva sahipleri içindir.*"²⁶¹ "Size verilen her şey, dünya hayatının geçimi ve süsüdür. Allah'ın yanında olan ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır..."²⁶² O halde mümine yaraşan, bütün bu aldatici ve geçici güzellikleri idrak edip, onlara kapılmamak ve her halükarda Rabbin'i bilmek, Rabbin yanındakine itibar etmektir; bu anlayış içerisinde dünya metaından yararlanmaktır.

Bazı alimlerimiz dünya hayatının metaı, süsü ve ziyneti olarak değerlendirilen bütün bu hususlara karşı insanın tavrının şu dört şekilden biri olduğunu söylerler: a - Ya her şeyiyle kendini onlara verir, benliğini buna hasreder; tek hedefi, tek gayesi dünya malı ve metaı olur. Bu, tasvip edilmeyip kınanan bir yaklaşımdır. b - Ya ihtiyacı olduğu halde onlardan yararlanmayı ret eder; bu da aynı şekilde tasvip görmeyen bir tutumdur. c - Ya ahireti gözetmeksizin meşru bir yolla bunlardan yararlanır ki, bu, kınanmadığı gibi, meth de edilmez. d - Ya da ahireti gözeterek bunlardan istifade eder ki, memduh olan anlayış budur.²⁶³

(Not : Devamı var)

257 Bk. er-Râzî, XXV/13-14.

258 Bk. el-Kasas, 28/79-80.

259 Ateş, Tefsir, VIII/251.

260 İkbâl'in konforu yorumu için bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Yeniden Yapılanmak Kur'an'a Dönüş*, 14. baskı, İstanbul 1999, 106-107.

261 ez-Zuhruf, 43/35.

262 el-Kasas, 28/60.

263 Bk. er-Râzî, VII/198.